

શૂરવીર છેલ જરાર.

અને

સતી મુમનાની વાર્તા.

સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.
મંગળદાસ જોષીતારામ બુકસેલર.
રીચીરોડ—અમદાવાદ.

કીંમત ૦-૧૨-૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

ગૂજરાતી કાપીગર્હિત વિભાગ

અનુક્રમાક ૧૮૩૦૦૧ વર્ગાક

પુસ્તકનું નામ ૨૩૨૫-૧૨ લેલ-૪૨૧૨

વિષય ૬-૩

શૂરવીર છેલજરાર.

અને

સતી મુમનાની

રસીક વાર્તા.

સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મંગળદાસ બેઠતારામ બુકસેલર.

રીચરિડ—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૩ જી

પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૨

સને ૧૯૨૬

સર્વ હક સ્વાધીન ગણ્યા છે.

અમદાવાદ પાનદારના નાકે મનહર પ્રીતીંગ પ્રેસમાં
મોતીલાલ ગણપતરામે છાપી.

કીંમત ૦-૨૧-૦

જાહેર ખપ્પર.

ભક્ત શીરોમણી ભજનનો સંગ્રહ	કિ. ૦—૮—૦
જસમા ઓઠણુ.	કિ. ૦—૫—૦
ચતુર સુંદર (ચોવીસ ભાગ) - રસીક ગરબી- ઓથી ભરપુર	કિ. ૦—૧૨—૦
ચંપા શેઠાણી	કિ. ૦—૮—૦
હોઠલ પદમણી-પતિવૃતા સ્ત્રીઓ માટે ખાસ વાંચવા લાયક પુસ્તક.	કિ. ૦—૧૨—૦
સતી તારામતી	કિ. ૦—૮—૦
છેલ્લજરાર સતી મુમના	કિ. ૦—૧૨—૦
પારસમણી ભજન સંગ્રહ	કિ. ૦—૮—૦

એ સિવાય અમારી પાસેથી તમામ જાતનાં પુસ્તકો
વારતાઓનાં-નાટકોનાં-ભજનોનાં તેમજ નિશાળમાં
ચાલતાં પુસ્તકો સામઠાં તથા છુટક મળશે.

તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવનાર
તેમ કીફાયત ભાવે વેચનાર

બુકસેલર મંગળદાસ જોષીતારામ શાહ.

રીચીરોડ-અમદાવાદ.

શૂરવીર છેલ જરાર

અને

સતી મુમનાની

રસીક વારતા.

અવીચળ ગઢમાં ત્રગમારીચી નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેનાં તાબામાં ચૈદ પટાવત (ખંડીયા રાજા) હતા, તેમાં ચાર પટાવતના તાબામાં વીસ વીસ ગામ હતાં, અને બાકીના પટાવતોના તાબામાં ચાલીસ ચાલીસ ગામ હતાં ચૈદ પટાવતોનું લશ્કર વીસ હજાર અને પોતાનું પંદર હજાર એકંદર પાત્રીસ હજાર લશ્કર કાયમ બેઠા પગાર ખાતું હતું. રાજ્યનું તમામ ખરચ કાઢતા એક સાખ રૂપીઆ ત્રીજેરીમાં જમા થતા હતા અવીચળ ગઢને ચૈદ દરવાજા દરેક દરવાજે ધર્મશાળા અને અકેક કુવો અને તલાવ બંધાવેલા હતા. અઢારે વર્ષની વસ્તીથી બરપુર ચોરાશી ચૌટા સોના, ચાંદી, હીરા માણેક કરીઆણાના મોટા મોટા વહેપારીઓ હમેશા સાખ્યો રૂપીઆની ઉથલપાથલ કરતા હતા. અવીચળગઢથી ત્રણ કોસ દુર બગીચો એવો સરસ બનાવ્યો હતો કે જેમાં દાડમ જમરખ, દ્રાક્ષ, સીતાફળ વગેરેનાં ઝાડ ગુલાબ, ચંપો, જાઈ જીંઘ વીગેરે સુખંધીદાર

દુલ્લોથી ભરચક દેખાવ તેમજ સુંદર બેઠકો ઉપર બે થડી બેસવાથી એવી લહેજત આપે કે ત્યાંથી ઉડવાનું મન ન થાય. રાજા ઋગમા-
રીથી ઇંદ્રભુવન જેવું સુખ ભોગવતો હતો. પણ પોતાની વૃદ્ધ બિમ્બર
થવા આવી છતાં પરમાત્માએ પુત્ર આપ્યો નહોતો.

કવાલી

રાજ્ય વૈભવ સુનાં લાગે પુત્રના વીના;	
પુત્રથી દીપે છે માનભુષણ સર્વના.	રાજ્ય.
ક્ષણભંગુર દેહ છે બરસો કંઈ નથી;	
કાલ શું થનાર છે તે ના શકું નથી.	રાજ્ય.
પ્રાણી માત્ર અલ્પાયુષી આ વાતમાં;	
એન ના પડે હવે આ જ્ઞાની જગતમાં.	રાજ્ય.
હે પ્રભુ દયા કરી સંતાન આપજે;	
પુર્વ જન્મ કરાં પાપ સર્વ કાપજે.	રાજ્ય.

ફક્ત આટલીજ ઉદાસીનતા રાજાના હૃદયપર રહેતી તે ઉદાસીનતા
ટાળનાર પોતાને બે બાણેજ હતા, તેમાં એકનું નામ છેલજરાર જે
આપણી વાર્તાનો નાયક અને બીજાનું નામ ઠેબો. આ બન્ને બાણેજ
પોતાની દેખરેખ નીચે ઉછરેલા તેથી છેલજરારનામાં શુરવીર અને
બાહોશીયણું જેવાથી સેનાધિપતીની પદવી આપી અને ઘણાખરે
રાજ્યકારભાર તેનેજ સોંપ્યો અને નાના બાણેજને પોતાની
હજુરમાં રાખ્યો.

છેલજરાર દરરોજ દરબાર બરાવાના વખતે સોળસે સામંતો
(હાલમાં અંગરક્ષક કહે છે) સહીત દરબાર હમેશાં દરબારમાં આવતા.
મામાને રાજ્યના નીચમ પ્રમાણે તથા સલામ બરી પોતાની બેઠકે

એસતા. માળી હમેશાં કુલની છાયા હરી અનુક્રમે કુલની છડીઓ આપતો. માળીએ છેલ્લજ્જારના હાથમાં કુલની છડી આપી તેનીજ છેલ્લજ્જારે ભોંય પર નાંખી તે ઉપર પગ મુકી કચરી નાખી. આવી રીતે છેલ્લજ્જાર હમેશાં કરતા હતા પણ આજે કુલને કચરતાં મામાના જોવામાં આવ્યું એટલે છેલ્લજ્જારને પુછ્યું. સેનાધિપતી તમે આ શું કયું ?

છેલ્લજ્જાર—મહારાજ ખરા ક્ષત્રિયને છાજતું મેં કયું છે.

અગમારીચી રાજા—શું અમે લત્રી નથી ?

છેલ્લજ્જાર—આપને જે અદખી લાગ્યું હોય તેો માફ કરશે. પણ માળી જે કુલ આપે છે તે કુલ ખરા ક્ષત્રિયને સુંઘવા લાયક નથી, તેો રાજ્ય મુગટને લાયક કયાંથી હોય ? કારણ કે ખત્રીસ પાંખડીનું કુલ હોય તેજ ખરા ક્ષત્રિયને સુંઘવા અને મુગટમાં રાખવા લાયક છે.

અગમારીચી રાજા—શું આ ખત્રીસ પાંખડીનું કુલ નથી ?

છેલ્લજ્જાર—માળીને પુછવાથી ખત્રી થશે.

માળી—ગરીબપરવર સેનાધિપતી કહે છે તે ખરેખર છે કારણ કે કુલને ખત્રીસ પાંખડી થાય છે પણ આપણા ખગીયામાં કોઈ જનન-વર રાતે આવે છે તે કુલની પાંખડીઓ ચરી જાય છે અને ખીવનું ઘણું નુકસાન કરે છે; હું ઘણી તપાસ રાખું છું પણ ખત્રી પડતી નથી કે કયાંથી આવે છે અને કયાં જાય છે.

અગમારીચી—સેનાધિપતી આજે આ ખગીયાની દેખરેખ તમારે રાખવી, જે જનાવર આવે છે તે જીવતું પકડો અગર મારી નાંખો.

છેલ્લજ્જાર—જેવી મહારાજની આજ્ઞા.

છેલ્લજ્જાર દરબારમાંથી ઉડી પોતાને મહેલે આવી શુરવીરમાં શુરવીર પાંચસો ઘોડેચાર સાથે લઇ ખગીયા ફરતો ઘેરો ધાડી ઉભા

રહ્યા, એક ચકલું સરખું પણ અંદર પેસી શકે નહીં તેવી રીતે પહેરે। બરે છે, બરોબર રાતના દશ વાગ્યા એટલે એટલામાં ધુંદાટા મારતો। અગ આખો એકદમ ઘોડેસ્વારોને કુદી બગીચામાં પડ્યો, છેલ્લજારે નજરે જોયો અને પાંચસો ઘોડેસ્વાર ઉપર ગુસ્સે થઇ બોલ્યો, હજુ તમને ઉંઘ આવતી હોય બાયડી છોકરાં યાદ આવતાં હોય તેમને સુમેથી ચાલ્યા જવું, આ અગ ઘણોજ હુશિયાર અને બાહોશ છે, માટે બગીચામાંથી ચારો ચરી અગ જે ઘોડેસ્વારને કુદી અગર નીચે થઇને જશે તેનેજ અગ પકડવો અગર મારવો તેને માથે આવી પડશે.

આ હકીકત અગે સાંભળી અને ચારો ચરવાં માંડ્યો, બરોબર ચારો ચરી તલાવમાંથી પાણી પીધું પછી વિચાર કર્યો કે આજે જીવતા પહોંચીએ તેમ લાગતું નથી માટે મરવું તે। શુરવીરના હાથે એમ ધારી જ્યાં છેલ્લજાર ઘોડેસ્વાર થઇ ઉભો છે તેજ ઘોડા નીચે થઇને નિહાળ્યો, છેલ્લજારે બરછીનો ઘા કર્યો તે નિષ્ફળ ગયો છેલ્લજારે તમામ ઘોડેસ્વારોને કહ્યું તમે સર્વે પાછા જાવ અને મામાને કહેજો કે બાણેજ અગને મારીને આવશે, આગળ અગ અને પાછળ છેલ્લજાર; અગ છેલ્લજારની નજર ચુકાવતો ચાલ્યો જાય છે. આ અગ એવો ચાલાક છે કે છેલ્લજારને ઘડીબર શ્વાસ લેવા દેતો નથી ઘડીકમાં કેસનું અંતર પડી જાય, ઘડીકમાં લગોલગ આવી જાય છે, આવી રીતે અન્ને એક બીજાની હરીફાઇમાં એકી શ્વાસે ચાલ્યા જાય છે

હંમેશના આવવાના ટાઇમ પ્રમાણે અગ નહીં આવવાથી અગલી પોતાના સ્વામીની ખબર કાઢવા સામ્રે આવી તેવામાં અગ શ્વાસોશ્વાસ લેતો સામ્રે મળ્યો અને પાછળ ઘોડેસ્વાર જોઇ અગલી બોલી-

દુહો.

સાંભળ સ્વામી માંહરા, તું કેમ ડરે છે આવારજો;
સોળ વરસનો એ કુમારડો, તે કેમ કરશે તારા કાળજો.

અગ—

હે સ્ત્રી મતી તારી પાનીયે, એ શુરવીર ક્ષત્રી કુમારજો;
શિકારે ચઢ્યો પાછો નહીં ફરે, નક્કો એ છે મારો કાળજો.
માર મોત એના હાથથી, પણ તું કેમ આવી મરવા કાળજો
જીવતી જીને તારી મયુલીમાં, નહીતર રમજો નાના બાળજો

અગલી—

શુરવીર થઈને કાયર કેમ થયા, શું મારે એ કુમારજો,
પાંગોઠે પકડી નાંખીયે પૃથ્વીપર આપણે આણીયે તેનો કાળજો

અગ—

શુરવીર કુમાર રાજા તણો, વળી કઠણ હૃદય એનું,
શીકારે ચઢ્યો પાછો નહીં ફરે, સ્ત્રી જીને તારે તું હામજો.

છેલજરારની નજરે મૃગલી પડી એટલે પોતે ખુશી થયો પણ
પાછો વિચાર કર્યો કે શીકાર કરતાં જીને હાથથી ગયાં તો મામાને મોં
જતાવવું મુશ્કેલ પડશે આવા વિચારથી ઘોડાને પુરપાટ મુકી દીધો.

મૃગ મૃગલીને આગળ કરીને એવા જોસથી દોડવા માંડ્યું કે છેલ-
જરારને અઢી કોસનો અંતર પડી ગયો એટલે મૃગે મૃગલીને કહ્યું તું
ઉભી રહે હું તળાવમાં પાણી પીને આપણે બે કોટ કુદી જઈએ. ખરો
ક્ષત્રી જ્યોત્સ્ને હશે તો તો તારી ઉપર ધા કરશે નહીં અને મને પાણીની
તરસ બહુ લાગી છે.

મૃગલી—સ્વામીનાથ બેશીકરથી પાણી પીએ હું અહીં ઉભી છું.

મૃગ એકદમ તલાવમાં પડી પાણી પીવા માંડ્યું. છેલજરારે વીચાર કર્યો કે ઇ નગરનો કીલ્લો દેખાય છે ને તે બન્ને કીલ્લામાં ભરાઈ પેઠા તો શીકાર જતો રહેશે એમ ધારી દીશા સાધી એવા જોરથી તીર ફેંક્યું કે મૃગલો વાંકો વળી પાણી પીતો હતો તેનેજ વાગ્યું. મૃગ પાણીમાં પડી મરણ પામ્યો અટલે મૃગલીએ પોતાના સ્વામીને મરણ પામેલો જોઈ છેલજરારને શ્રાપ આપ્યો.

મારા પતીને મારીને મારા વિયોગનું લીધું પાપને,
પરણશે મામે તારી સ્ત્રીને એવો દઉ છું તુજને શ્રાપને
આ પ્રમાણે મૃગલી શ્રાપ આપી અને તે પોતાને રહેડાણે આવી બંધ્યાને ગોદમાં લઇ બેઠી આંખમાં આંસુ ટપકતાં હતાં.

મૃગને મારનાર છેલજરારને આખી રાતનો ઉજળગરો અને ત્રીસ કોસની મજલ થવાથી તેજ તલાવની કીનારે આવી ઘોડા ઉપરથી ઉતરી ઘોડાને વડની લટકતી મુળાએ બાંધી તેની પાસે ઘોડાની ગાદી નાંખી નીરાંતે સૂતો.

કીલ્લેગઢમાં દોંડી પીટાવી.

રાજા સુર્યસિંહને બે કુવરીઓ હતી મોટીનું નામ કરતુરખા અને નાનીનું નામ મુમના હતું. અને એક કુંવર છે એવું નામ રણજીતસિંહ પાડેલું છે પોતે વૃદ્ધ અવસ્થામાં અને એકનો એક કુંવર લાડપાડમાં ઉછરતો હોવાથી તેણે મૃગનું જોડું પાળ્યું હતું તે જોડું એક દેવતાઈ હતું કે જે મૃગ હંમેશા કીલ્લેગઢથી અવીચળગઢને ત્રીસ કોસનું અંતર હતું ત્યાં હંમેશાં ચારો ચરવા આવતો તે મૃગને આજે કિલ્લેગઢની પાદરમાં મારી સુર્યસિંહનો યુનેગારબની છેલજરાર નીર્ભયપણે તલાવની પાળે શાન્તિમય નિંદ્રામાં છે,

કુમાર રણજીતસીંહ મૃગની મધુલી આગળ મૃગ સાથે રમવા આવ્યો. પણ મૃગને નહીં દેખવાથી સોધ કરાવી પણ પત્તો લાગ્યો નહીં જન્મવાનો ટાઈમ થયો. રાજાએ કુંવરને જન્મવા માટે બોલાવ્યો ત્યારે કુંવરે કહ્યું, મૃગનો પત્તો લાગશે ત્યારે હું જમીશ કુંવરનું બોલવું સાંભળી તરત રાજાએ કિલ્લેગઢમાં ઢોંડી પીટાવી “ આજે કુંવરનો પાળેલો મૃગ નાશી ગયેલો છે તેને શોધી લાવશે અગર બાતમી આપશે તેને રાજ તરફથી ઇનામ આપવામાં આવશે ”

ઢોંડી સાંભળી ઇનામ લેવાની લાલચે મૃગને સોધવા ઘણા માણસો નીકળી પડ્યા એક માણસ ફરતો ફરતો તળાવ ઉપર આવ્યો તો મૃગને તલાવમાં પાણી ઉપર ભરેલો તરે છે અને એક ઘોડેસ્વારને સુતેલો જોયો, એટલે તેણે મનથી વીચાર કર્યો કે આ માણસે મૃગને તળાવમાં કેંડેલો છે એમ ધારી એકદમ દરબારગઢમાં આવી રાજાને ખબર આપી, તરત રાજાએ માણસો મોકલ્યાં અને કહ્યું પહેલાં મૃગની તપાસ કરવી મુવેલો હોય તો સુતેલા માણસને મુશકેટાટ બાંધી પકડી લાવો. આવો રાજાનો હુકમ સાંભળી બસો શીપાઈઓ હથીઆર સહીત તલાવની પાળે આવી મૃગની તપાસ કરી તો મૃગ ભરેલો એવી ખાતરી કરીને તુરત સુતેલા માણસને ઘેરી લીધો. સુતેલા માણસનું કલેવર અને તેનું સ્વરૂપ જોઈને કાંઈની હીંમત તેને ઉઠાડવાની કે નશ્ક જવાની ચાલી નહીં પણ ઘોડો આ માણસોને જોઈ પોતાના ઘણીને જગાડવા બોંબારા અને પગ પછાડવા માંડ્યા. એટલે છેલ જરાર એકદમ જગી ઉઠ્યા અને જોયું તો હથીઆરબંધ સીપાઈઓ સામા ઉભેલા જોઈ છેલ જરારે કહ્યું અરે બાઈયો તમારાં બેરાં છોકરાંને રજળતાં મુકવા શા માટે આવ્યા છો ?

જમાદાર—તમે અમારા રાજના ગુનેહગાર છો માટે તેમની હજુરમાં લઈ જવા માટે.

છેલજરાર—તમારા રાજનો ગુનેગાર હું પણ તમારો ગુનેગાર નથી માટે તમે પાછા જઈ તમારા રાજને મોકલો.

જમાદાર—શું અમે એવા નાલાયક છીએ. તે તમારા એકથી ડરી પાછા જઈશું !

છેલજરાર—ના તમે બહાદુર છો. માટે થઈ જાઓ તૈયાર, છેલજરાર તરત એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તમંચો ઝાલી ઊભા થયા કે તરત સીપાઈયો પાછા પગલે નાસવા લાગ્યા. પાંચ મીનીટમાં તે એક પણ સીપાઈ છેલજરાર શામેલ દેખાતો નથી. છેલજરાર નીર્મયતણે હથીઆર ભોંય મેરી તલાવમાં જઈ હાથ પગ મોઘાઈ મીઠાના ઉપર આવી રમાલથી મોં લુવે છે એવામાં રાજ સુર્યસિંહ ચઢી સ્વારીએ આવી છેલજરારને ઘેરી એકદમ કોમથી છેલજરારને પુછ્યું તમે કોણ છો ?

છેલજરાર—અવીચળગઢના રાજ મુઘમારીચીનો બાણેજ છેલજરાર સુર્યસિંહ—અમારા પાળેલા મૃગને તમે શા માટે માર્યો ?

છેલજરાર—(મૃગ સામે હાથ કરી) આ તમારો હોય તો તે મારો ચાર હતો.

સુર્યસિંહ—કેવી રીતે ?

છેલજરાર—અમારા બગીચામાં હમેશાં રાતે આવી ચારે ચરી જતો હતો. તે આજે પકડાયો. માટે મેં માર્યો.

સુર્યસિંહ—તેની શી ખાત્રી ?

છેલજરાર—અમારને બોલાવી તેનું પેટ ચીરાવીને જુવો તાજા

કુળના ગોટા નીકળશે. અને તે પ્રમાણે ન નીકળે તો હું તમારો ગુનેગાર તમને યોગ્ય લાગે તેવી શિક્ષા ફરમાવો. ખમવા તૈયાર છું.

સુર્યસિંહે તરત ચમારને બેલાવી મૃગનું પેટ ચીરાવ્યું તો છેલ્લજરારના કહેવા પ્રમાણે કુલના ગોટે ગોટા નીકળ્યા. સુર્યસિંહે આશ્ચર્ય ચક્રીત થઇ હૃદય સાથે વિચાર કર્યો. કુંવર ક્ષણેજ હુંશિયાર અને ચાલાક છે વળી મૃગમારીચીકે જેના તાબામાં ચક્રિત પડાવત છે તેના બાણેજ સેનાધિપતી અને ઘણી ખરી રાજની લગામ પણ તેના હાથમાં છે માટે સમજની મહેમાન તરીકે રાખી મોટી કુંવરી કરતુરમાને પરણાવી દેવી. આવો વીચાર ધારી છેલ્લજરારને કહ્યું તમે તલાવની પાળે મુકામ કરી આરોપ્યારજ્યો અને તમારા મામાને કહો કે હું કીલ્લેગઢ જઈ આવ્યો પણ ત્યાં રાજ્યે આગતા સ્વાગતા કરી નહીં માટે અમારા મહેમાન ખતી અમારી સાથે ચાલો.

છેલ્લજરાર—મારાથી ઝાઝા દીવસ રહેવાશે નહીં.

સુર્યસિંહ—તમે ખુશીથી જેટલા દીવસ રહેશો તેટલાજ દીવસ રાખીશું.

છેલ્લજરાર ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ સુર્યસિંહ સાથે દરબારગઢમાં આવ્યો સુર્યસિંહે અલાયદો ઉતારો આપ્યો. પોતાના દીવાન અને રાણીની સલાહ લઈ જેસીને બેલાવી લગ્ન મહુર્ત જેવરાવ્યું તો પૈશાખ સુદ ૩ (અખાત્રીજ) ના શુભ દીવસે મોટી ધામધુમથી છેલ્લજરાર સાથે કરતુરમાના લગ્ન કર્યાં. સુર્યસિંહે એકાન્ત મહેલ આપ્યો તેમાં છેલ્લજરારે મોજમજાહ અને સુખવિલાસમાં ત્રણ માસ કાઢ્યા એક દિવસ પોતાની માતૃશ્રી અને મામા યાદ આવવાથી કરતુરમાને કહે છે. હે પ્રીયા ? તમારા પીતાશ્રીને કહી કાલે અવીચળગઢ જવાની તકમારી કરો.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ આમ એકાએક તૈયારી !

છેલજરાર—તે તમારે પુછવાની જરૂર નથી, તમે નહી આવો તો કાલે હું અહિં રહેવાનો નથી. માટે તમારા પિતાશ્રીને ખબર આપો
કસ્તુરાં—તેના માતા પિતા પાસે આવી કહેવા લાગી મારા સ્વામીનાથ કહે છે કે કાલે અવીચળ ગઢ જવાનું છે છે માટે આવવાની તૈયારી કરો,

સૂર્યસિંહ—જલે દીકરી મારાથી તેમની મરણ વિરહ રખાય તેમ નથી.

સૂર્યસિંહ રાજ્યએ રાજ્ય રીવાજ પ્રમાણે તમામ સામગ્રી આપી, અને કસ્તુરાંની તહેનાતમાં બીજી નામની દાસીને મોકલી, રાણી દાસીને કહે છે—

સાંભળ દાસી બીખલી યાદ રાખજો મારી વાત જો;

કદી ચુકે દીકરી માહારી, સમજવી લાવે એનું જનજો.

દીકરીને કહે છે—

સાંભળ દીકરી માહરી, ગહી થાજે દીલ માંયજો;

લજવીશ નહી તારી માતને, રાખજો બાપનો ભારજો.

પ્રભુ કૃપા તુજ ઉપરે, સ્વામી મળ્યો શુરવીરજો;

ચતુરાઇ કરજો ચાર ગણી, રાખજો બીખલી પાસજો,

દાસી—

નામક બાધું માજી આપનું, લુલ નહી આવે લગારજો

આંતા તમે હવે પરહરો, રહીશ કસ્તુર પાસજો;

આ પ્રમાણે જમાઇ અને પુત્રીને શીખામણ આપી વીદાય કર્યા.

અવીચળગઢની પાદરમાં આવી છેલજરારે મામાને ખબર આપી, મામાએ મોટી ધામધુમથી સામેયું કર્યું, છેલજરારે દરેકને યોગ્યતા પ્રમાણે સરપાવ આપ્યા.

ચીંતામાં મુમના.

ઝરખામાં ઉદાસી રહેરે બેઠી છે એવામાં સામેથી એક આરોટ ઘોડી પર સ્વાર થઇ ધસમસ્યો આવે છે તેને જોઈને દાસીને કહ્યું જા પેલા આરોટને બોલાવી લાવ. ક્ષીટીએથી દાસી એકદમ નીચે આવી. ઘોડીની લગામ ઝાલી ઉભો રાખ્યો.

આરોટ—એરે આઈ તું ખસી જા ઘોડી બડકશે તો તને વાગશે.

દાસી—તમને મારી આઈ બોલાવે છે.

આરોટ ગભરાયો અને બેઠ્યો, તમારી આંખને કહો કે આરોટ બંધાણી છે અમલ ઉતરી ગયું તેથી બાન રહ્યું નહીં માટે માફ કરો. તરત ઘોડી ઉપરથી ઉતરી લગામ ઝાલી.

દાસી—મને જોટલોજ હુકમ છે. ઘોડી ઉપર બેસી જે સ્વાર આવે છે તેને બોલાવી લાવો.

આરોટ—બન્ને આઈ ચાલ જેમ થરાતું હોય હશે તેમ થશે.

આગળ દાસી પાછળ આરોટ બન્ને મહેલ આગળ ગયાં. દાસીએ ઘોડીને બાંધી, બેઠી ઉપર ચઢ્યાં કુંવરીએ બેસવાનું આસન બતાવ્યું આરોટ બેઠા,

કુંવરી—આરોટજી કોઈ હુંશીઆર અને પ્રાકમી રાજા કુંવરનું વર્ણન કરો.

આરોટ—બહેન હાલમાં તો મોટી બહેન કરતુરાં આપી તે છેલજરાર જેવો બાહોશ, અકલવાંત અને શુરવીર રાજકુંવર ખીજે મારા જોવામાં નથી. પ્રથમ બાપુએ જીલ કરી છે છેલજરાર આપના લાયક હતા.

મુમના—આરોટજી આપનું કહેવું સત્ય છે. તે વખતે નગરજનો પશુ વાતો કરતા હતા. દાસી બે જા બે સોના મહેર આરોટજીને

આપ. દાસીએ સોના મ્હોર આપી કે તરત ખારોટજી વીદાય થયા.

મુમના ખારોટના ગયા પછી અનેક જાતના તરંગો પોતાના હૃદય સાથે કરવા લાગી, આખરે એકજ નિશ્ચયપર આવીને કાગળ લખવા બેઠી અને દાસીને જોશીને બોલાવવા મોકલી.

અવીચળ ગઢ રણીયામણુ, તેમાં વસે છેલજરારજો,
કીલ્લેગઢથી લખીતંગ દાસી મુમના નારજો
મન વચન કાયાથી પરણુવા, ઇચ્છા થઈ મુજ મનજો;
માટે પધારી હસ્ત ચઢણુ કરો, નહીતો થાશે દેહતી ધાતજો
જળ વીના માછલી ત્રહડે, તેમ ત્રહડું હું આંચજો
આઠ દીવસમાં નહી આવો તો, જીવતી બળી મરું અગ્ની માંચજો.
છેવટે લખું સ્વામી અપને, નહી આવો પરણુવા નાથજો
તમ શીરે પ્રહસદત્યા ગૌહત્યા, વળી રત્રી હત્યાનું પાપજો.
લી.

:

દાસી-મુમના.

મુમનાં કાગળ લખી રહી ને દાસી જોશીને તેડીને આવી.
મુમના-જોશી તમે બધે પધાર્યા, સાંભળો મારી વાતજો
કાગળ લઈ જલદી જાઓ તમે, અવીચળગઢની માંચજો
છેલજરારને પત્ર આપીને, મારાં લખ નકી કરી આવજો;
દ્રીકર જોડી વીનતી કહું તમને, શુભ કામ કરી વહેલા પધારજો
સો સોના મ્હોરો આપું વાટ ખર્ચાની, પછી આપીશ આહારજો.
પત્ર પહોંચે છેલજરારને, જાંચ નહીં બીજાના હાથજો.

જોશી મહારાજ મેં તમને ફક્ત આ વાટ ખર્ચા આપી છે પણ
શુભ કામ કરી આવસો ત્યારે ઇનામમાં આ નવલખો હાર આપીશ.

જેશી—બહેન પરમાત્માની કૃપાથી શુભ કામ કરીને આવીશ
હું રળ માયું છું.

સુમના—પધારો જેશીઆવા.

જેશી બીજે દીવસે પરમાતે ખબે ઝોળી ભરાવી અવીચળગદને
રસ્તે રવાના થયા.

પિતાનો આશીર્વાદ

આજે સુમના માતાના એકાંતવાસમાં પોતાની વાત જાણવામાટે
જઈને માતા સનમુખ ઉઠાસી મ્હેરે બેઠી એટલે તેની માતાએ પુછ્યું.
દીકરી દેખાય તું ઉઠાસમાં, ને વળી શરીર સુકાયું ત્હાઈં જો;
માતાને કહેવાય મનની વાતડી, ચેતાયું તારો તાલમે.

સુમના—

હું માજી ઉઠાસમાં, ઉમર લાયક થઇ તમ બાળ જો;
વેવીશાળ હજી તમે નવ કરો, એ છે દુખની વાત જો.

સુમનાની માતા—

સાચું કહ્યું તે દીકરી, અમે કરીએ રાત દીવસ વીચાર જો;
રાજકુંવર જોયા ધણી, તુજ લાયક નથી ભરથાર જો.

સુમના—

શું અજાણ થયો, અવની પરે, મુજ લાયક નજરે ભરથાર જો;
જેતાં જેતાં મળી આવશે, મેળવનાર હીરતાર જો.
રાજ એક બાણુ ઉપર ઉભા રહી મા દીકરીની વાર્તા સાંભ-
ળીને કહ્યું.

દીકરી ચીંતા નવ કરીએ, તમ માથે અમ બેઠાં જો;
રાત્રે નીંદ્રા નથી આવતી, શોષતાં તમ ભરથાર જો.

મુમના-

માતા પિતા ક્ષમા આપજો, વણુ પુછે ક્યું એક કામ જો;
જેશી સાથે પત્ર મોકલ્યો, અવીચળ ગઢતી માંય જો;
છેલજરાર પરણવા આવશે, દીવસ આઠમાં આંય જો,
લગ્ન સામગ્રી તૈયાર કરાવો, બેકર જેડી કહે તમ આળ જો;
ધન્ય ધન્ય પુત્રી મુમના, તેં સાઈ કીધું કામ જો,
બંને બહેનો એક રાજમાં, ભરથાર છેલજરાર જો.

હે મુમના તેં અકલ સારી રોડાવી છેલજરાર જેવો પરાક્રમી
રાજકુંવર બીજો કંઈ જોવામાં આવતો નથી માટે તમે બંને બહેનો
સુખી થાવો એવો મારો આશીર્વાદ છે.

મસ્કરાતી મસ્કરીમાં.

કસ્તુરાનું કાવતરું પહેલું.

જેશી મહારાજ મુમનાનો કાગળ લઈ અવીચળગઢમાં છેલજરા-
રના મહેલે આવી પહોંચ્યા. સીપાઇએ રોક્યા. જેસીએ કહ્યું કે દાસે-
ગઢથી કસ્તુરાના પીયરથી આવ્યો છું બીખીએ સાદ સાંભળી બહાર
આવીને જેશીને બોલવ્યા જેશી મહેલમાં ગયા કસ્તુરાએ માતાપીતાના
સમાચાર પુછ્યા અને આવવાનું કારણ પુછ્યું.

જેશી-છેલજરારને કાગળ આપવાનો છે.

કસ્તુરાં ફેલખોરા અને શીતુરી લોકો વધી ગયા છે તેમને પકડી
બંદોબસ્ત કરવા ગયા છે.

જેશી-ક્યારે આવશે ?

કસ્તુરાં-તે નહી કહી શકાય નહી પણ રાતે તો નક્કી આવવા.
જોઈએ.

દાસી-જેશીબાવાને રસોઇની સામગરી આપી જેશીએ જોળી ખીંટીએ બરાવી રનાન પાદ પુળ કરી કંસાર અને શાક બનાવી જરમ્યાં. પછી અવીચળમદમાં ફરવા નીકળ્યા. તંબોળીની દુકાન આગળ ચાર પાંચ નવરા બેઠેલા તે ગામગણાટા મારતા હતા ત્યાં જેશી મહારાજે આવી તંબોળી પાસે જાવાની તમાકુ માગી જેશી પરદેશી છે એમ ધારી એક જણે પુછ્યું મહારાજ ક્યા રહેવું ?

જેશી-કીલ્લેમદમાં રહેવું અને અહિં સેનાધીપતી છેલ્લજરના ત્યાં આગ્યો છું

ખીંડે જણ-તમે તમે હેમખેમ રહ્યા છો.

જેશી-તમે એમ કેમ બોલો છો ?

ત્રીજે જણ-અમારા રાજ અને સેનાધીપતીને તકરાર થઇ છે માટે સેનાધીપતી રીસાઇ ચાલ્યા ગયા છે અને રાજાએ એવો હુકમ બહાર પાડ્યો છે કે પરદેશી જગર ગામના કોઈ માણસ તેને મહેલે જશે તેને પકડી અંધારી કોઠડીમાં પુરી દેવામાં આવશે.

જેશી-મેં ત્યાં આગળ રસોઇ બનાવી જમીને ફરવા નીકળ્યો છું ચોથો જણ-તમારાં બાપડી છોકરાને પૂછ્યે બચી ગયા લાગોછો હવે પાછા ત્યાં જશો ત્યારે ખમર પડશે.

પાંચમે જણ-મહારાજ તમે અહીંથી જાઓ તમારી સાથે વાત કરતાં રાજપતા માણસના જણવામાં આવે તો અમે સપડાઇ જઈએ વળી તમે રાજના દુરમનને ત્યાં આવ્યા છો ! અમારે તમારી પાસેથી પાંચ દોકડા લેવા છે તે ખોટું કહીએ તમારી ધ્યાન પડોએ તેમ કરે અમારી પાસેથી મહેરબાની કરી ચાલ્યા જાઓ

જેશી મહારાજ પગ પાણીપાણી થયા ચલાવાની શક્તિ પણ રહી નહી એક આલી એટલા ઉપર બેસી વીચાર કરવા માંડ્યો કરતુ

રાતું બોલવુ ચોકસ નહોતું વળી આ લોકો જુદું શા માટે બોલે માટે અહીંથી એ ફાસ જામીને રાત રહેવુ આવે. વિચાર કરી મહારાજે અવીચળગદ છોડ્યું.

રાતના નવ વાગ્યા જોશી આવ્યા નહીં એટલે કસ્તુરાંએ જોશીની ઝોળી ફેંદાવી તો મહીંથી કાગળ નીકળ્યો કસ્તુરાંએ વાંચ્યો અને બોલી ઉઠી શું ! નાની બહેન શોક્ય થવા આવે છે. શું જગતમાં ખીજો ધણી ન મળ્યો તે આ ધણીને પસંદ કર્યો. શું આ કામમાં માઆપ સંમતી આપે કદી નહીં. એને છાનો કાગળ લખ્યો જણાય છે પણ હું ખરી કે એને સાઠ વરસનો બુઢો પરણાવું. મુમનાના નામનો બનાવટી કાગળ લખી દાસીને કહ્યું લે આ કાગળ મામાજીને આપીને કહેવું કે મારી બાઈએ કહાવ્યું છે. મુમનાએ આઠ દીવસમાં તમારી સાથે પરણવાનું નેમ લીધું છે માટે જલદીથી તથ્યારીઓ કરી ત્યાં પહોંચવું નેમજીએ નહીં તો તે આપઘાત કરસે તો સ્ત્રી હત્યા લાગશે.

બીખી—આ કાગળ આપવા હું નહીં જાઉં.

રાણી કસ્તુરા—કારણ.

બીખી—હજી તમારા બાપનું અનાજ મારા પેટમાં છે. શું મુમના સાઠ વરસના બુઢાને અપાવવા હું સામેલ થાઉં ઉંટની કોટે બકર કદી શોભે આવું અધીત કામ મારા હાથે થાય ?

રાણી કસ્તુરાં—હું તને મ્હોટું ઇનામ આપીશ.

બીખી—મારે ઇનામ ન જોઈએ પરમાત્મા પેટ પુરતું ખાવા આપશે એમાંજ આનંદ માનીશ.

રાણી કસ્તુરાં—મારું કામ નહીં કરે તો રજા આપીશ.

બીખી—રજા આપો તો મોટી મહેરબાની મળુરી કરી પેટ

ભરીસ અને પેટ નહીં ભરાય તો આપઘાત કરીશ પણ અધીત કામ કદી નહીં કરે.

કસ્તુરાંએ જાણ્યું દાસી આ કામ કરશે નહીં અને સ્વામીનાથ આવશે ત્યારે તમામ વાત કહી દેશે તેજ વખતે મોત અગર દેશવટો બેમાંથી એક થશે માટે આ વાત ઉઘાવી દાસી ઉપર પ્રેમ બતાવેલો. આવા વીચારથી દાસીને કહ્યું. ધન્ય છે દાસી તને ધન્ય છે ? મેં જાણ્યું ઇનામની લાલચે અગર મર્યાદા બધી ડરીને કામ કરવા હા પાડીશ પણ તારા જેવી નીમકલલાલ દાસી મને મળવી મુશ્કેલ છે માટે કદી તને મારી પાસેથી કાઢીશ નહીં શું ? હું મારી બહેનનું પુર ચઢુ ખરી. લે આ કાગળ ફાડી નાખું છું. દાસીના દેખતાં કાગળ ફાડી નાખ્યો. વળી દાસીને કહ્યું બહેન આપણે બાળપણમાં સાથે બેસીને જમ્યાં છીએ માટે આજે આપણે સાથે બેસીને જમીએ, એમ કહી બંને જમ્યાં.

કસ્તુરાં—સાંભળ દાસી બીખતી.

તું મારી નાની બેન જો.

સાથે સુઈએ છત્રપલંગમાં

સ્વામી વીન જાયે ન રેનજો,

એકલડાં નાંદ્રા આવે નહીં,

ખુટે તમારી રાતજો;

બંને બહેનો સુઈએ સાથમાં,

કરીએ સુખ દુઃખની વાતજો.

બીખી—બાપ આપનું કહેવું સત્ય છે પણ ? મારાથી છત્રપલંગમાં કેમ સુવાય ? કદાચ સ્વામીનાથ ઓચીંતા પધારે તો મને માર મારે. વળી આપને ઠપકો આપે. અને સ્વામીનાથ આવે ત્યારે ખબર ફાળુ રાખી બારણાં ઉઘાડે માટે તમો સમજી છો.

વાંચનાર પ્રહરથો યાદ રાખજો કસ્તુરાંની ધારણા એવી હતી કે બીબી દારીને પાસે સુવાડી રાત્રે મારી નાખવાની હતી પણ ચાલાક દારી સપાટામાં આવી નહી. દારી પોતાની સુવાની જગાએ આવી સુતી અનેલી વાતના વીચારે કરતી નીદ્રાને આધીન થઇ. છેલ્લજાર મધરાત્રે ગામતી પાદરે આવ્યો ને હૃદય ઉપર ધ્રાસકો પડ્યો. ડાબી આંખ ફરકવા લાગી એટલે છેલ ખમચાયો અને વીચાર કર્યો કેઈ દીવસ નહી ને આજે આ શું ? નહી મહેલમાં કાંઈક નવા જુની હોવી જોઈએ, માટે સુપડાથી જવું જોઈએ દારી ઘણી ચતુર અને ચાલાક છે એટલે ચીંતા જેવું તો નથી તેથી પોતાની સાથના માણસોને વીદાય કર્યો અને પોતે એકલો સુપડાથી મહેલે આવ્યો.

ખરા ક્ષત્રીનું બીજ હોય તો આવું ખુન ન કરે.

છણી ખતી ગળે છે, દારી બરનીદ્રામાં છે, કસ્તુરાં ચળકતી તલવાર હાથમાં ઝાલી રાક્ષણી માફક મેડીએથી ઝપાટાખંધ નીચે ઉતરી જ્યાં દારી સુતી છે ત્યાં આવી જેવો ધા કરવા જાય છે તેવોજ જેથી અવાજ થયો. સખુર ! સખુર ! સાહસ ન કરો ! અરે આ શું ! ખસ મારો હાથ ખમચાયો તેની બ્રમણા.

ધીકધીક ક્ષત્રાણી તારી જાતને,
ફટફટ તારો અવતારને;
ક્ષત્રીની દીકરી આવું નવ કરે,
ન મારે ઉધતી નાર જો.
પિતા તારો સુર્યસીદ નહી,
કાંતો માતા ખવાસજી જાણજો;

અસલ દાત્રીખીજ તાઈ નહી દશે,
નહી તો નવ લે દાસીના પ્રાણુ જો,

આથી વધારે ચમકી ઉચું જોયું નીચું જોયું આજીઆજી જોયું,
કોઈની મગદુર નથી કે છેલજરારના મહેલે આવી શકે, ત્યારે શું ?
આકાશવાણી ! કે પાતાળ વાણી ! અરેજીવશા માટે ડરે છે. જે કામ
કરવું તે કરવું જ એમ ખમડી જેવો તલવારનો ધા કરવા જાય છે
તેવેજ જેખી અવાજ.

ખરા દાત્રીનું ખીજ હોય તો આવું ખુન ન કરે ?

ખડે દાત્રીયખીજ હોય તો,
મનમાં હલકા ન લાવે વીચાર જો,
સ્ત્રી ચાકર ત્રીજી કુતર,
ન કરે દાત્રી શીકાર જો.

એકદમ તરવાર પાછી ખેંચી ખોલી ઉઠી ખરેખર ચોધડીયું બદ-
લાયું. હવે દાસીનું ખુન કરીશ તો તેનો જીવ જસે ને હું સપડાઈશ
માટે આગળ ઉપર જોઈ લેવાશે. એકદમ મેડી ઉપર ચઢી ચઢતાં પગ
કાખમાં રહ્યા નહી તેના ધખકારાથી દાસી ચમકીને જાગી દાસીએ
જાણ્યું છેલજરાર આવ્યા એમ ધારી ખારણું ઉઘાડ્યું તો છેલજરારને
ઉભેલા જોયા, બંધુ પધારો !

છેલજરાર—સાંભળ દાસી બીખડી,

ધીમી બોલ સાંભળશે તારી બાઇ જો;

કસુર શી કીધી કસ્તુરાં તણી,

પ્રાણુ લેવા આવીતી આંયજો.

બીખી દાસી—શુરવીર બંધુ છેલજરારજી,

વાટ જીએ છે મારી બાઇ જો;

આપ વીના નીંદ્રા નથી આવતી,
 હજુ જાગે છે મારી બાઇ
 બંધુ પધારે મેડીએ,
 ઉઠાસી મટાડો મારી બાઇ જો;
 હાસ્ય વીનોદ તમે તેની સાથે,
 કરો તો મનહું થંડુ થાય જો.

છેલજરાર—સાંભળ દાસી બીખલી,
 આડી અવળી ન કર વાત જો;
 શી કસુર કીધી કસ્તુરાં તણી,
 મારવા આવી મધરાતજો.
 સાચું બોલ તું બીખલી,
 મને અગ્ની પ્રગટ્યો અંગમાંય જો;
 છેદુ શીશ કસ્તુરાં તણું
 એવું મારા મનમાં થાય જો.

બીખી દાસી—ધીરજ ધરો બંધુ માહરા,
 તમે ક્ષત્રી સીંહ બાળ જો;
 બીન કસુરે કસ્તુરાં ઉપરે,
 કેમ ઉઠાવો છો જાળ જો.
 નથી ગડગડ દરબારમાં,
 ધીરજ રાખો મનમાંય જો;
 પ્રીતે પધારો બંધુ મેડીરે,
 હમણું પડશે સ્વાર જો.
 મેં કસુર કીધી નથી કસ્તુરાં તણી,
 હું શું જણાવું વીચાર જો;

બે હાથ જોડી વીનતી કરું,
 તમે પધારો મહેલ મોઝાર જો,
 કરતુરાંને ઉંઘ નહી આવનાથી દાસીને કહે છે—
 સાંભળ દાસી ભીખલી,
 હજુ કેમ ન આવ્યા સ્વામીનાથ જો;
 છત્ર પલંગ મેં તો સજ કર્યા,
 વળી ફુલડાં કરમાઈ જાય જો,
 ભીખી દાસી—ધીરજ રાખો બાઈ મન વીશે,
 હળવે હળવે સજો શણગાર જો;
 છેલ ગયા છે દરબારમાં,
 હમણાં આવશે મહેલ મોઝાર જો.

છેલજરાર—ચડ્યો કાળ દાસી મુને અતિ ઘણો,
 હું ક્યાં સમાવું કાળ જો;
 સાચું કહેતું ભીખલી નહી તો,
 મર પેટ મારી કટાર જો,

આટલું બોલી કમરમાંથી તરત કટાર ખેંચી દાસીએ તરત કાંડું
 પકડી લીધું.

સચુર સચુર બાઈ માહરા,
 ધીરજ ધરો મનમાં જો;
 વચન આપો બાપ દાદા તણું,
 તો ખરી વાત કહું આંચ જો,

છેલજરાર—લે લે વચન તું માહરું,
 આપું છું આ વાર જો;
 સાચી વાત કહે મુજને;
 જે માગે તે આપવા તથ્યાર જો.

હે દાસી લે તને મારા બાપ દાદાનું વચન આપું છું. જે વખતે
તું માગીશ તે આપીશ, સાચી વાત જે હોય તે કહી દે,

દાસીએ મુખનાના કાગળની અને કસ્તુરાંએ મામાના નામનો
બનાવટી કાગળ બનાવ્યો તે તમામ વાત કહી દીધી,

આ સીવાય બીજું કંઈ જાણું નહી,

મેં સધળો કીધો વીચાર જો;

વચનમાં મારું એટલું,

ન મારવી કસ્તુરાં નારજો,

છેલજરાર—મારે દાસી તે આ શું કયું,

વચનથી બાંધીયો આવાર જો;

મુજને મારવા દે કસ્તુરાં નારને,

જન્ય કાંટો દરખારજો.

હસ્તી ઘોડા પાલખી,

વળી માગ્ય અડધું રાજજો,

આપુ રૂપીઆ રોકડા,

મારવાદે કસ્તુરાં આજજો,

બીખી દાસી—હસ્તી ઘોડાને પાલખી,

ન જોઈએ મારે કાયજો;

આપું વચન પાળો તમે,

એજ દીલ મુજ વ્હાય જો,

શુરવીર બંધુ છો માહરા,

અસલ ક્ષત્રી કુમારજો;

આપી વચન ફરશો તમે તો,

ધરતી ન ઝીલે બારજો,

અગ્ની સમાવે સૌ અંગમાં,
 શીતળ રાખે મનજે;
 પ્રોતે પધારે મેડીએ,
 મારી બાધ સાથે કરે અમૃત વચનજે.
 પણ વીશ્વાસ ન કરશે એ નારનો,
 સુખ નહી તેની સંગજે;
 નહીં તો કુદરત કસ્તુરાં,
 કાંઈક કરશે વિધનજે.

છેલજરાર—શાખાથ દાસી તુજને,
 તારી ખાનદાની આજ બાણીજે;
 મારવા આવી તુજને,
 તેને બચાવે છે દયા દાલ આણીજે,
 કાંટો કાઢત મારા અંગનો.
 સુખ થાત મારા શરીરજે,
 તું ચીંતા રાખીશ મારા રદ્ય વીશે,
 કે દી નડશે એ નારજે,

બીખી દાસી—ધીરજ ધરે રદ્ય વીશે,
 આનંદ કરે મેડી મોઝારજે;
 લખ્યું હશે જે, લલાટમાં,
 તે કરનાર છે હીરતારજે,

પતીનું ખુન કરતાં દાસી બચાવે છે.

દાસીના કહેવાથી છેલજરાર તરત મેડીપર ચડી કપડાં ઉતારી જવપ-
લંગ ઉપર સુતા કરતુરાં પચરંગી કરતાં છેલજરારને પુછ્યું સ્વામીનાથ
આટલી મોડી રાત કાંય ગાળી ?

છેલજરાર—પ્રીયા આજે આખો દીવસ રખડ પટ્ટીમાં જવાથી
પરીશ્રમ લાગ્યો હતો પછી મેં વીચાર કર્યો કે એ ઘડી વીશ્રાંતી લેવી
એમ ધારી લગાર સુતો તેમાં નીંદ્રા આવી સાથીઓએ કોઇએ જ-
ગાડ્યો નહીં મારી મેળે જાગ્યો ત્યારે જાણ્યું રાત વધારે ગઈ છે પણ
પ્રાણુથી અધીક પ્રીયા જગ વીના માછલી તરફડે છે તેમ તરફડીયા
મારતી હશે માટે એક ઘડી નહીં રોકાતાં ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ અહીં
આવીને ઉભો રહ્યો છું.

કરતુરાં—સ્વામીનાથ ! જેવી મારી ચાલના તેવી તમારી હોય
તેમાં નવાઇ શી ?

છેલજરાર—બહાલી તમારી વાત સાચી છે. (“ આ રંડાતો
જાણતી હશે કે માર કાવતું જાણતા નહીં હોય માટે આ વખત સારો
છે એમ ધારી ચુકતી બંધ વાત કરવા માંડી, ”)

સાંભળ પ્રીયા માહારી પતિવ્રતા,
અતિ નીંદ્રા આવી વગડા માંચળે.
તે વખતે સ્વપન્નું એક આવીયું.
તે કહું છું વીસ્તારીને આંચળે;
પત્ર લઇ એક આવીયો,
તારે પીયરથી જોશી મહારાજળે;
મુમનાએ લખીયો પત્ર એવું.
સ્વપનામાં દીઠું આજળે.

પત્ર તમે તે વાંચીયો,
 તે ઉઠી પેટમાં ઝાળજો,
 પત્ર બનાવીયો બનાવટી
 મોકલવા મામાને દરબારજો,
 પત્ર આપવા હુકમ કર્યો,
 દાર્સાને તે વારજો;
 નીમકહલાલ દાર્સી થઈ.
 દેવા ન ગઈ મામા કેરે દરબારજો,
 પશુ લાલચ આપી તમે ઘણી;
 પશુ માની નહિ તે વારજો;
 માથું કાપવા છેવટે તમે,
 હાથમાં લીધી તરવારજો.
 સ્વપનાને સાચું નથી માનતો,
 એ સઘળું આગપંપાળજો,
 રાજ રાંક બને સ્વપનામાં,
 રાંક રાજ સ્વપનામાં ધારજો;
 સ્વપનામાં સ્વાદીષ્ટ ભોજન,
 જમીએ પ્રીતથી અપારજો;
 આંખ ઉઘડી કાંઈ ન દીઠું,
 લાગી જીખની ઝાળજો.
 માટે સાંભળ સુંદરી,
 કાંચ મનમાં ન કરવો વીચારજો;
 સ્વપ્નું જીવું જાણવું,
 મેં કહ્યું સ્વપ્નું વીસ્તારજો.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ આવો ખોટા અળખંપાળ છોડી સુખેથી
પોઢો સ્વપનું છે તે એક જાતની બ્રમણા છે.

(ગજળ થયો એકે દાસી જાણતી હતી પણ સ્વામીનાથ જાણતા
લાગે છે, હવે ઉંધે તો ખન્નેનાં માયાં કાપી દફન કરી દઉં)
કહેવત છે કે આત્મા સો પરમાત્મા જેવો કસ્તુરાંના હૃદયમાં વીચાર
થયો, કે તરત પરમાત્માએ છેલજરારને ખચર આપી.

છેલજરાર—પ્રીયા આજે મારા શરીરને ચેન પડતું નથી માટે
મારે એકાંતમાં સુવાનો વીચાર થયો છે. માટે દાસીને બોલાવી કહે
કે મેડી ઉપર પથારી કરે.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ આ શુ બોલો છો ! જળ વીના માછલી
રહી શકે, સમુદ્ર મર્યાદા મુકે, પુર્વમાં ઉગતો સુર્ય પશ્ચિમમાં ઉગે,
નેવાના પાણી મે.ભે કદી ન ચઢે માટે હે સ્વામીનાથ સ્ત્રી પુરૂષ જુદો
સુવેજ નહીં દાસીને બોલાવે છે

મેડીએ આવ દાસી બીખલ
તું સ્વામીનાથને સમજાવજો;
નાર નારી જુદાં સુવે નહીં ને
એ સુવા કરે છે વીચારજો.
તારામાં ડહાપણ અલી ઘણું,
વળી ગુણીઅલ છું મારી દાસજો;
સ્વામીને સમજાવીને.
સુવાડ મારી પાસજો.

દાસી—શુરવીર છેલજરારજી,
તમે છો, કામીના કુમારજો,
સ્ત્રી પુરૂષ જુદા સુવે નહીં,
તમે કેમ કરો છો ખોટા વીચારજો;

છેલજરાર—ગડબડ છોડી દે ગાંડી બીખસી.

તારો ચાકરનો અવતારજો;
તું શું સમજે રાજરીતમાં,
વળી અમારા વીચારજો.
આજે એકાંત સુવું મને ગમે,
નથી જીવને કરારજો;
તારી બાહને સમજાવ તું;
મને મારો વીચારજો.

દાસી કરતુરાંને કહે છે હે બહેન તમે પતિવ્રતા છો, માટે પતિની આજ્ઞા માનવી એ તમારી ફરજ છે. આજે એકાંતમાં સુશે તો કાલે આપની સાથે સુશે માટે તમારે તેમના કહેવા પ્રમાણે હા પાડવી જોઈએ.

છેલજરાર તરત જીવપલંગ ઉપરથી ઉડી મેડી ઉપર દાસીને તેડીને ગયા ટોતે સુતા અને દાસીને કંઈ કે તલવાર ઝાલ્લી દાદરા પર બેસજો; છેલજરારના હુકમ પ્રમાણે દાસી સજ થઈ બેઠી.

કરતુરાંએ વીચાર કર્યો હવે બન્ને ઉંઘતાં હશે એમ ધારી તલવાર લઈ પોતે મેડી ઉપર ચઢવા માંડ્યું. દાસીએ જાણ્યું; આ કુલટા મને અને એના સ્વામીને ચોકકસ મારસે માટે હે પરમાત્મા ! મને એવી ખુદી સુજાડ કે મારો અને જેનો પહેરો બર છું તે બન્નેનો બચાવ થાય. હે પરમકૃપાળુ પરમાત્મા મારી બહાર આવ. એમ કહી તરત દાદરા ઉઘાડ્યો, કરતુરાં ઉપર જઈ દાસી સામી ઉભી રહી.

દાસી—બહે બહેન પધારીયાં,
હુ થઈ રાજી મનમાંય જો;
કરે ધાર્યું આપનું,
મારી દાઝ એલિવાયજો.

જુલ કરી મે આપની.
કાગળ ન લઇ ગઇ દરબારજો;
માહારાં હાડકા બાગ્યાં આ સમે.
છે મુરખના સરદારજો;

કસ્તુરાં—કેમ દાસી બીખલી,
કેમ કરે પરતાવો આવારજો;
માફ કહ્યું માન્યું નહી.
તે વખતે થઈ મરવા તૈયારજો;

દાસી—પ્રથમ મેં તમને કહી દીધું,
ધાર્યું કરો તમારું કામજો
તમારું ધાર્યું થસે નહી તો,
વળી મારસે બન્નેને દારજો.

કસ્તુરાં સમજી કે દાસીની સંમતી છે. માટે વીલંબ શા માટે કરવો
જોઈએ એમ ધારી છેલ્લજાર પર એકદમ ધસી (દાસી કહે છે હે
પ્રભુ આ રંગ હમણાંજ ચમદવાર પહોંચાડી દેસે.)

દાસી—સપુર સપુર ખૂંદન માહારી,
ધીરજ ધરો થોડી વારજો;
કહું તમને એક વાતડી,
મુજ મન આવ્યો વીચારજો.

હે બાપ શાસ્ત્રમાં લખેલું છે કે પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતા હાથે પતિનું
ખુન કરે તો પતિવ્રતપણું નષ્ટ થાય માટે

ખીજના હાથમાં તરવાર આપી
કપાવો પતિનું શીર જો;
પતિવ્રતાને બાદ ન આવે.
મેં કહ્યા મારા વીચારજો.

કસ્તુરાં—ધન્ય દાસી મારી બીખલી,
આવે તારે હાથ તરવારજો;

રજા આપુ છું તુમને,
મારી નાંખ છેલજરારજો;

દાસી—મારો ભરસો આવે આપને,
તો હું કામ કરવા તૈયાર છું
શીશ કાપુ મારા હાથથી.

લાવો તમે તરવારજો,
નીચે પધારો બાઈ તમે;
સુખે સુવો નીરાતજો

માયુ કાપી પતિનું,
આપીશ તમને પરભાતજો.

છેલજરાર ઉંઘતો નથી જાગે છે, પણ દાસીને વચન આપ્યું છે
માટે સુતો સુતો સાંભળે છે. મને બચાવ્યો પણ સવારમાં મને જાગતો
જોસે ત્યારે દાસીની શી વસ્ત્રે થસે આવા વીચારો કરતાં નાંદાને આધીન
થયો. દાસીને કસ્તુરાં તરવાર આપી ચાલી ગઈ. દાસી બે હાથમાં
તરવાર ઝાલી છેલજરારની ચોટી કરે છે.

કસ્તુકાં નીચે આવી મુંમનાના નામનો બનાવટી કાગળ લખી
મેલા નામના નોકરને બોલાવીને કહ્યું. આ કાગળ દી ઉગતા પહેલા
મામજીને આપજો અને કેજે જે કસ્તુરાંએ જુહાર કહ્યા છે ને આ
કાગળ વાંચી આઠ દીવસ મારી બહેન મુમનાને પરણવા પહોંચી જવું
આઠ દીવસમાં ત્યાં નહીં પહોંચે તો તે આપઘાત કરશે તેનું બી
હત્યાનું પાપ તમને લાગશે ને જગતમાં તમારી નાલાયકી ગણાશે.
આટલું કહી કાગળ આપી મને ખબર આપજો.

સાઠ વરસનો બુઢો વરરાજ.

કચેરી લરાણી મૃગમારીચી રાજ સીંહાસન

ઉપર બેઠા એટલામાં મેઘો આવી પહોંચ્યો. સીપાઇએ રોક્યો. મેઘાએ કહ્યું છેલ્લજારની પટરાણી કસ્તુરાંબાનો નોકર છું. સીપાઇએ ખબર આપી, રાજાએ આવવા હુકમ આપ્યો.

મેઘાએ પ્રથમ કસ્તુરાંબાને કહ્યું તે પ્રમાણે કહીને કાગળ આપ્યો. મૃગમારીચી રાજાએ વાંચી બોલી ઉઠ્યા ! રાજા સુયેસીંહની કુંવરી મુમનાએ મારી ઉપર પ્રેમ બતાવી કાગળ લખ્યો છે ! વળી પરણવા નહીં આવો તો આ કાયાને અગ્નીમાં બાળી બરમ કરીશ તેનું પ્રાયશ્ચીત મને લાગશે. આવો જેનો પ્રેમ અને હું ન જાઉં તો ક્ષત્રીકુળને કલંક લાગે રાજાએ તરત પ્રધાનને હુકમ આપ્યો. અહીંથી આજે સ્વારી નીકળવી જોઈએ, માટે તમામ સહિત્યો તૈયાર કરાવવાં, જમાલખાં જાવ સેનાધીપતીને બોલાવી લાવો. ખુશાલીમાં અંદુકોનો અવાજ થયો નોખતો વાગી શરણામ્યો ડુકાણી. મેઘાને ઇનામ આપી ખુશી કર્યો. રાજ્યના તમામ માણસો કામગાં ગુંથાયા.

જમાલખાં છેલ્લજારના મહેલે આવી ખબર આપી સેનાધીપતીકુ મહારાજધીરાજ બોલાતા હે માટે જાવ ઉઠકર અખી ભેજો. સીપાઇ-ઇસ અખત ઉરકા ઉઠાનેકા ટેમ નહી હેં, ઇસ ખારતે હમ ખબર નહી દેતે જાવ તુમેરા રાજકુ બોલો.

જમાલખાંએ આવી રાજાને ખબર આપી રાજા ગુસ્સે થઈ બીજા પાંચ દશ માણસોને મોકલ્યા અને કહ્યું કે એકદમ તમે મહેલમાં જઈ છેલ્લજારને જગાડીને બોલાવી લાવો.

સીપાઇએ એકદમ છેલ્લજારના મહેલે આવી છેલ્લજારના સીપાઇને ધમકાવા લાગ્યા અને મહેલમાં દાખલ થવા માંડ્યું. છેલ્લના

સીપાઇને ક્રોધ ચઢવાથી મ્યાનમાંથી તરવાર ખેંચી વાપરવા માંડી
બેને ધામણ કીધા અને બેને જનથી મારી નાખ્યા. દાસીને ખજર
પડવાથી છેલજરારને જગાડવા કહ્યું.

જગો જગોને બંધુ ઝરારીયા,
થાગ્યો તમે તખ્યાર જો;
મામા બોલાવે છે આપના
માટે પધારો તમે દરખારજો.
ઉડીને દંત ધાવન કરો,
શુદ્ધીમાં લાવો શરીરજો;
શણ્ણુગાર પહેરો શોભતા,
બાંધો પાંચે હથીઆરજો.

દાસીનો બોલ સાંભળી છેલજરાર ઉડીને નીત્ય કામથી પરવારી
તખ્યાર થઇ દાસીને કહ્યું.

સાંભળ દાસી બીખલી,
તારી શીકર મુજને થાય જો;
તારી બાઇ જોશે મને જીવતો,
નહી મારશે તને આંધજો.
વચન પાછુ આપે તો,
તારી બાઇને પહોંચાડુ ચમદવારજો;
દુઃખ સધળું જાય માહરું,
નિર્ધીત મુજ મન ચામજો.

દાસી—શું બોલ્યા બંધુ માહરા,
શુરવીર કંઠી કુમારજો;

સીંદ તરણુ ખાયે નહી,

થુક્યું નવ ગળાયજો,

હે બંધુ તમે મારી ચીંતા બીલકુલ રાખશો નહી અને બચાવવા-
વાળો રામજી હાજર છે તે સમે બેથું હશે. જો જો વખતે આદત
આવે છે તે તે વખતે રામજી મારા હૃદયમાં આવી શુકતી સૂઝાડે છે
સત્યતા ઉપર પરમાત્મા હાજર રહે છે અને અંતે પાપીનો ક્ષય થાય
છે. માટે સુખેથી મામાની તહેનાતમાં પધારો.

છેલજરાર—કોઇ દીવસ નહી ને આજે મામા પ્રભાતમાં કેમ
બોલાવે છે ?

દાસી—કારણ મેં તો બળ્હીયું,

મામા નવી મામી પરણવા બયજો;

માટે તેડાવે છે આપને,

સચકર કરવા તપ્પયારજો.

આસા ન લોપશો તેમની,

ધીરજ ધરજો મનમાંગજો.

નોખત નમારા ગડગડે,

ચરણાધ પુરે છે સાદજો;

ઝટ પંવારી બંધુ માહરા,

મામા કરે છે માદજો.

દાસીની રમ લઈ છેલજરાર નીચે હિતર્થા કરતુરાંજો છેલજરારને
જોઇ અંતરમાં તો આગ મળગી પણ સીમરિય કરવા બે હાથ જોડી
છેલજરારને કહે છે.

સાંભળો સ્વામી માહરા,

પ્રભાતે ક્યાં જવા ક્યાં તપ્પયારજો;

આપ વીના થડી ન રહી શકું,
જળ વીના માછલી ધારજો,
ખાવું પીવું ભાવે નહી,
ન ચમે સજવા શણગારજો;
સાચુ કહું છું સ્વામી માદરા,
પાછા ક્યારે આવશે મહેલ મોઝારજો.

છેલજરાર—સાચુ કહો છો રાણી તમે,
તમે પતિવ્રતા નારજો;
તમ વીણુ હું પણ ન રહી શકું,
શું કરવો ઉપાયજો.
નોકરી કરીએ મામા તથી,
તેથી જવું પડે દરબારજો;
ગયા વગર ચામે નહી,
તેથી બન્યો છું લાચારજો.

આટલું કહી છેલજરાર મહેલ ખદાર નીકળી ઘોડા ઉપર સ્વાર
થયો તેની સાથે સોળસેં સામંતો પાછળ ચાલવા લાગ્યા. મૃગમારીચી
કચેરીમાં આવી ત્રણ સલામો ભરી પોતાની જગ્યાએ બેઠા પછી મામાને
કહ્યું આજે આશી ધમાધમ આવી રહી છે ?

ત્રગમારીચી રાજા—ભાણેજ આજે કીલ્લેગઢથી તમારી સાળીનો
કાગળ આવ્યો છે દ્યો વાચ્યો.

છેલજરારે કાગળ વાંચી મામાને કહ્યું આજને આજ તમમારી
કરી અહીંથી નીકળવું જોઈએ ને ત્યાં મુદતસર પહોંચી જવું જોઈએ,
નહી તો ફરી ખાળા બળી ભરમ થાય તેવું પાપ થાયે અને જગતમાં
વગોણુ થાય કે અવીચળમદને રાજા કીલ્લેગઢ પરણવા ન ગયો ને ઓ-
લત્યા લીધી મામાને કહીને ચૈતિ સૈન્ય મોઠવવા લાગ્યો.

અમ્મભારીચી રાજા ખુદા દાંત પડી ગયા છે, કાયા ક'પે છે છતાં
પરણવાના ઉમંગમા જીવાનીની માફક કેસરીયા વાધા પહેરી તૈયાર
થઈ રથમાં બેઠો આગળ નિશાનડંકા, નોખતો ઘોડેસ્વાર વીગેરે ચાલવા
લાગ્યા. નગરજનો ખુદા વરરાજાની સ્વારી જોવા મેડીએ માળીએ
છાપરે અને રસ્તાપર હઠ જામી સ્વારી ધીમેધીમે ચાલવા માંડી છેલ-
જરાતો નાનોભાઈ ઠેબાશીદ મામાની હજુરમાં છે તેને વિચાર આ-
વ્યો શું ! સુખસીદની કુવરી આ ખુદા ઉપર મોહીત થઈ હશે ? ના
ના આંખા તર્કટ હોવું જોઈએ ખેર ગમે તે હો ત્યાં ગયે જણાશે પણ
મારે મામાને ખરી હકીકત કહેવી જોઈએ એવો વિચાર કરી મામાને કહ્યું.

સાંભળો મામા મારા ખુદીયા,

તમને પરણવાનો ઉમંગજે;

બધું છેલજરા સાથે આવશે તો,

ન પરણે તમને એ નારજો.

ઠેબાનું કહેવું ઠીક લાગ્યું એટલે મૃગમારીચી છેલજ
રાતને કહે છે—

શુરવીર બાણેજ જરારીમા,

હુકમ આપુ તુજને આવારજો

અમારી સાથે નથી આવવું,

તુજ વીના રાજ ન જળવાયજો.

છેલજરાએ—હે મામા ! સાથે આવી નવી મામી જોવાની
ધણી હોંશ છે.

મામા મૃગમારીચી—

તેડી જઈ તુજને બાણીમા,

રેકુ નવ રખાએ રાજજો,

સમૈયું લઇને સામા આવજો,
સજી સૌ સાજજો

કમળત દાસી ! સ્વામીનું માથું લાવ !

છેલ્લજારને મારવું દાસીએ માથે લઇ કર્તુરાંને પાછી વાળી હતી. તેજ છેલ્લજાર પ્રભાતે ઉઠી કર્તુરાંને મળી મામાની તહેનાતમાં જઇ અત્યારે સ્વારીમાં મામાના રથના પડખે ચાલે છે. કર્તુરાં પાસેથી છેલ્લજાર ગયો તેજ વખતે કર્તુરાં લાલચેળ આંખ્યો કરી દાસીને બોલાવી. દાસીએ જાણ્યું નહીં આ વખતે મોત છે એમ ધારી નીચે આવી કર્તુરાં સામે ઉભી રહી.

કર્તુરાં—ફટફટ દાસી બીખડી

મેં કીધો બરસો તારો આજજો;

સ્વામીને તેં માર્યો નહી,

ને બગાડ્યું માંડું કાજજો.

હે દાસી પરમાત્માને બજી લે. હવે તારું આયુષ્ય થોડું છે.

દાસી—મારો બાધ તમે આ સમે,

મને ચીંતા નથી લગાજજો.

મારી વાત તમે સાંભળી,

પછી મારો મને આ ઠારજો.

હે બાધ હું આપના સ્વામીને મારત તો મામાને શોક પડત ને પરજીવા જાત નહીં માટે મેં માર્યો નથી.

કર્તુરાં—ધન્ય દાસી તુજને,

તેં મારો કયો વીચારજો;

મારા કામ વિષે વીચાર કર્યો,

ધનામમાં લે તું હારજો.

દાસી—હે બાઈ તમારી મારી ઉપર મહેરબાની છે. તે હું
સમજું છું.

કસ્તુરાં—હું આપું છું હર્ષથી,
લે તુંજ પહેર આ હારજો;

મરણુ થશે છેલ્લજારતું

મામાજી પણ મુમના નારજો.

રાજ્ય લગામ મુજ હાથમાં,

આપીશ પ્રધાન પદ તે વારજો;

સ્વતંત્રતા ભોગવશું આપણે,

નહી હોય છેલ્લજારજો.

દાસીએ કસ્તુરાંને કહ્યું બાઈ આવો મામાજીની સ્વારી આવે
છે બંને ઝરખામાં ઉભા રહ્યાં છેલ્લજાર મામાના રથના પડખે ઘોડા
ઉપર આવે છે ત્યાં બંનેની નજર એક થઈ એટલે.

કસ્તુરાં—સાંભળો સ્વાતી તમે માહરા.

ન જાશે મામાને ષરણાવવાજો;

તમ વીના મુજથી ન રહેવાય,

ન જાય દીવસને રાતજો.

કસ્તુરાંનો અવાજ સાંભળી.

છેલ્લજાર—સાચું બોલ્યાં તમે પતિવ્રતા,

પ્રેમ તમારો અપારજો;

તમ વીના નવ રહી શકું

હમણાં આવું મહેલ મોબારજો.

રસોઇ બનાવો મનમમતી,
બેમાં બેસી જમીએ અપારજો
મામાને વળાવીને,
હું આવું છું દરબારજો.

કસ્તુરાં દાસીને કહે છે—

સાંભળ દાસી માહરી,
તું સોધી લાવે ઝહેરજો,
રસોઇ બનાવું ઝેરની,
પ્રીતે જમે જરારજો.

મામાજી પરણવા ગયા, હવે કોઈ જાતનો વાંધો નથી. સ્વામી-
નાથ આવે તે વખતે તેમને જમવાની રસોઇમાં ઝેર નાંખીને બનાવું
તેમને પંખો ઢાળી જમાડું તો પછી તારે મારવાની મહેનત મટી જાય.

દાસી—ઝેર સોધી લાવવું એ માફ કામ ગમે ત્યાંથી સોધી લાવું
એમ કહી દાસી મહેલ બહાર નીકળી. એક કાગળ લખી પોતાની
પાસે વાળીને રાખ્યો ને ઝેર લઇને આવી કસ્તુરાને આપ્યું કસ્તુરાએ
રસોઇમાં નાખી રસોઇ તૈયાર કરી. છેલ્લે મામાને વળાવી મેહેલે
આવ્યો. દાસીએ ચાલાકીથી કાગળ છેલ્લે આપ્યો. છેલ્લે વાંચી વીચાર
કરી કપડાં ઉતાર્યાં દાસીએ કહ્યું જમવા પધારો. છેલ્લે જમવા બેઠા,
કસ્તુરાંએ રસોઇ પીરસીને બોલી સ્વામીનાથ જમો, એટલામાં બી-
લાડીતું બચ્ચુ આવ્યું; છેલ્લે બચ્ચાને પકડી બાથુમાં પીરસેલી રસોઇ
તેના મોં આગળ મુકી. બીલાડીના બચ્ચે ચાટી અને થોડીવારમાં
તમ્મર ખાઇ મરણ પામી. તરત છેલ્લજારે કોરડો લઇ દાસીને બે
ચાર લગાવી દીધા કસ્તુરાં કહે સ્વામીનાથ ! એમાં દાસીની ભુલ
નથી કારણ કે રસોઇ મેં બનાવી છે. માટે મારી ભુલ થઇ હશે એમ

કહી દાસીને છેડાવી. સ્વામીનાથ આજે પરમાત્માએ મારી ઉપર ધણો
ઉપકાર કર્યો, નહીતો હમણું આપ જમ્યા હોત તો મજબ થઈ જત.
રસોઈ બધી દાસી પાસે ફેંકી દેવાવીને કસ્તુરાં ફરીથી રસોઈ બનાવી
છેલજરારને જમાડ્યો જમીને દરબારગઢમાં જઈ કામે વળગ્યા.

કસ્તુરાં દાસીને કહે છે—

સાંબળ દાસી ભીખલી,
આપણો ચાલ્યો ન એકે ઉપાયજો;
તારીને મારી મહેનત વ્રથા ગઈ,
બીલી મરી આ ઠારજો.
મહેનત તેં તો સારી કરી,
વળી ખાધો ધણો મારજો,
કામ માર નવ થયુ,
ને જીવતો રહ્યો બરથારજો.

હે દાસી હવે સ્વામીને કેવી રીતે મારવા તેં તો ખુબ મહેનત
કરી પણ આજની રાતમાં મારી તરવાર લઈ સ્વામીનું માથું કાપી
જમીનમાં દાટી હતો નહોતો કરે તો તું મારી ખરી દાસી—
ચોંતા કસ્તુરાં પરહરો, નથી કહણુ આ કામજો;
અડધી રાતે જરૂરી માર છેલજરારજો,

આવી રીતે કસ્તુરાં મોટા મોટા તરંગો ગોઠવે છે દાસી તેને
મજબુત કરી જડમુળથી ઉખેડી નાખે છે આવી નિમકહલાલ અને
જોટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો થોડો છે.

ચોરીમાં કુંવરી, મુમના કે દાસી ?

મૃગમારીચીએ કીલ્લેગદની બાજોળે આવી ખંદુકોના અવાજ કરાવ્યાને ત્યાં તંબુ ઠોકાવી મુકામ કર્યો, કીલ્લેગદની પ્રજા ખળખળી હોઈ અને ટોળે ટોળાં વરરાજાને જોવા માટે આવવા લાગ્યાં જે ટોળાં જોઈને પાછાં વળે તે માંહોમાંહે રાજાને શીટકાર આપે ધ્રુની અપ્સરા જેવા કુંવરીને કુવામાં નાખી માથે ઘોળા કેસ, ડાચાં ખેસી ગયાં, કાયા કંપે છે, ઊંટની ડોકે બકર બાંધ્યું છે. આવી વાતો કરી કીલ્લેગદમાં હાહાકાર વરતાઈ રહ્યો છે,

મુમના દાસીને કહે છે—

જાતે દાસી ઈલાયચી,
જોઈ આંખ્યા કીલ્લેગદ ખ્હાર જો;
ખ્હાદુર છેલ આંખ્યા પરણવા,
તેમને કેવો પહેર્યો શણગાર જો.
લાવ લશ્કર કેટલું જાનમાં,
તે જોઈને ંહેલી આંખ જો;
રૂપ રંગ તેમનું જોઈને,
તું મને કહી જતાવજો,

દાસી મૃગમારીચીના તંબુ આગળ સીપાઈ પહેરો બરે છે તેને મુછયું જમાદાર સાથ વરરાજા કીધર બેઠે હે ?

સીપાઈ—સાલી અંધી હે ! સામે ઓ બેઠા.

દાસી એકદમ આવી મુમનાને કહે છે—

બહેન મુમના તમે સાંભળો,
કરમ કુટ્યું આ વાર જો;
પરશુવા આવ્યો બુઢીયો,
નથી આવ્યા છેલજરાર જો.

મુમના—ચુપ રહે દાસી ? તું જા પાપાજીને મારી પાસે છાના-
માના બોલાવી લાવ.

દાસી તરત રાજ કચેરીમાંથી રાજ સુર્યસીંહને બોલાવી લાવી.

સુર્યસીંહ—કેમરે બોલાવ્યો દોકરી મુજને,

પાદરે આવી છે જન જો;

કહેવાનું હોય તે કહી દે મુને,

કરવાનું છે ઘણું કામ જો.

મુમના—અરજ સુણો પિતા માહરી,

જન આવી પરશુવા આવ જો,

છેલના બદલે ત્રગમારીચી,

આવ્યો પરશુવા કાજ જો.

હે પિતાજી મેં કાગળ લખ્યો તે કાગળમાં કાવતરું થયું હોયું
જોઇએ નહીં તો ત્રગમારીચી વરરાજ બનીને આવે નહીં માટે
આપણે જનને પાછી વાળીએ તો આપણી અને એની આબરૂ જાય.

આડમ્બર સાથે સામૈયુ કરી,
લાવો માંડવા મોઝારજો,

સમય પ્રમાણે વર્તવું,
પરણાવવી ધંભાયચી નારજો,

પોશાક પહેરાવી માહરો,
કરં દાસી તૈયાર જો;

ધંભાયચી રાણી રાખની,
હું બનીશ તેની ચાકરજો.

હું સાથે જમ્મશ અવીચળ ગદમાં,
પરણીશ છેલજરાર જો;

મેં કહ્યું તેમ તમે કરો,
એવો મારો છે વીચાર જો.

મુમનાના કહેવા પર ખુબ વીચાર કરી કહ્યું

સાચું કહ્યું તેં દીકરી,
હિતમ તારા વીચાર જો;

પણ સાથે જતાં તેહની,
દુઃખ પડશે અપારજો,

જાણ પડે અગમારીચીને,
તો કદમાં પુરે તને;

શી રીતે છોડાવવી,

તે સુઝ ના પડે મને.

મુમના—પિતાજી મારી તમારે કંઈ શીકર કરવી નહીં કારણ કે
છેલજરારના હાથમાં રાજ્યની લગામ છે વળી કરતુરાં બહેન પટરાણી
છે હું જઈને તરત છેલજરારને સ્વામીન થઈ લગ્ન કરીશ પછી અગ-
મારીચીનું કાંઈ ચાલશે નહિ.

સુર્યસીંહ મુમનાની વાત અને તેની હીમતની તારીફ કરતો રા-
જકચેરીમાં આવી સામૈયુ તૈયાર કરી અગમારીચીને માંડવે લાવ્યા,
બાળેઠ ઉપર બેસાડ્યા મુમનાએ દાસી દલાયચીને શણગાર સજી તૈયાર
રાખી હતી ગોરે કહ્યું કન્યા પધારવા કન્યા પધારવો કે તરત દાસીને
લાવી હસ્ત મેળાપ ગોરે કરાવ્યો.

હવે અગમારીચીની હજુરમાં છેલજરારનો નાનો બાઇ ઠેબો
બેઠેલો છે તે સત્ય બોલનારો છે તેણે બારીકીથી જોયું તો તેને માલુમ
પડ્યું કે આ કુંવરી નથી પણ દાસી છે માટે મારે મામાને જણાવવું
જોઈએ એમ ધારી મામાને કહે છે.

બુઢા મામા અગમારીચી,

તમે પરણવા આવ્યા મુમના નાર જો;

પણ સુર્યસીંહ પરણાવે મરકરીમાં,

ખવાસણની બાળજો,

અગમારીચી—છાનો રહે ઠેબા બાણીઆ.

તું શું સમજે હજી અજ્ઞાન જો;

સુર્યસીદ નથી એવોં મુખોં,
મને પરણાવી દાસી બાળજો.

બાણીઓં—સારો ધર્મ મેં બળવીયો,
હું કહી છુંડુ આવારજો;

પછી ઠપકો નવ આપતા,
નહી છે ખવાસણુની બાળ જો.

અગમારીચી રાજ પરણી ઉઠયા પછી મુમના દાસીને લખ મેડી
ઉપર ચઢી ગઇ ઇલાયચી રતનગડીત કોચ ઉપર બેઠી ઇલાયચી પડખે
ઉભી વીઝણો નાખે છે ડેબા બાણાને ચેન ન પડવાથી થોડી વારે તે
પણ મેડી ઉપર ગયો તો મુમનાને કોચ ઉપર બેઠેલી જોઇ અને પર-
ણનાર દાસીને વીઝણો નાખતી જોઇને ક્રોધ કરી બોલ્યો.

ધીક ધીક મુમના તુજને
ધીક તુ માત પિતાને આવારજો,

કાગળ લખ્યો હતો પરણવા
પછી કેમ ફેરવ્યો વીચાર જો,

ક્ષત્રી વચન ફરે નહી,
મુખ બોલ્યાં જે વારજો;

તો લખેલ આંકડાં ફરે નહી.
તેનો શાય છે મને વીચાર જો;

સી હત્યા તે લખીને,
પરણાવી ખવાસણ બાથ જો,
અસલ ખીજ તાર નહી,
તેં ઊલટા કર્યો વહેવાર જો;

મુમના—ક્યાંના રહેવાથી તમે ને,
શું છે તમારું નામ જો;
રાજ અગમારીચીની હજુરમાં,
શું કરે છે કામજો.

નાની વયમાં આપના,
છે સારા વીચાર જો;
અસલ ક્ષત્રી આપ છે,
મેં ધાર્યું હૃદય મોઝાર જો.

ટેઆસિહ—અવીચળગદમાં હું રહું,
અગમારીચી મામે થાય જો;
છેલજરાર છે બંધવો,
મારું નામ ઠેલો જાણુ જો,

મુમના—વાહરે દીયરજી માહરા,
છે હિમદા વીચાર જો;
પરણવું હતું તુજ અંધુને,
આબ્યા અગમારીચી રાજ જો.

હે દીયરજી મેં તન મન અને કામાથી પરચ્છવાનો કાગળ તમારા
બાઈ ઉપર લખ્યો હતો પણ તમારા દરબારમાં ગડબડ થવાથી તમારા
મામા આવ્યા તેમને પાછા કાઢીએ તો જગતમાં હાંશી થાય તેથી
કરીને દાસી પરચ્છાવી.

ક્ષત્રી વચન ફરે નહીં.
નવ ફરે લખેલા લેખ જો;
ગડબડ થઈ તમારા રાજ્યમાં,
મારી તોડવા ટેક જો,

ઠેળાસીંહ--શાબાશ સુમના આપને,
તમે સુર્યસીંહના બાળ જો;
ઉદય કરમ હોય આપનું,
તો પરજો છેલજરાર જો.
ભાગ્ય માહરાં ઉદય થશે,
તુ જેવાં બાબી થાય જો;
મેં જાણ્યું કેમ જુલોયાં,
સુર્યસીંહના બાળ જો.

બાબી તમે રજા આપો તો મામા પાસે જાઉં કારણ કે તમારી
પાસે આવે મને ધણીવાર થઈ માટે મામા અકળાતા હશે.

સુમના—દીયરજી તમે પહેલવહેલા મળ્યા માટે ગળ્યાં મેં કરતા
જાઓ એમ કહી દાસી પાસે એક થાળમાં પકવાન મંગાવી દીયરને
સુમનાએ જમાડી કુલનો હાર મળામાં નાખ્યો;

ઠેળો મામા પાસે આવી મામાને કહે છે.

સાંભળો મામા માહરા,

મેં ચોકશ કીધી વાતજો,
 નિરખી મામા ઇલાયચી,
 મુમના પરણશે છેલની સાથજો,
 હીક ઇલાયચી આપને,
 પરણાવી આવાર જો;
 નસીબ ખુલ્યું એહનું,
 ધન્ય તમારો અવતાર જો.

અગમારીચી—હે સુરખના સરદાર તારૂં બોલવું બંધ કર દીકરીનું
 વેવીશાળ કરી દાસી કેમ પરણાવે ?

સુર્યસીંહ નવાં નવાં જમણ કરી જમાડે છે; નાટારંગ અને
 તમાસાના જલસા થાય છે.

કસ્તુરાનું કાવતરું બીજું.

છેલજરાર આજે સાર્મયાની તયારીઓ કરવામાં રાત પડી મધ્ય
 એટલે દરબારગઢમાં રાજમહેલમાં સુધી રહેવાનો વીચાર કરી પોતાને
 મહેલે કહેવરાવ્યું એટલે કસ્તુરાંએ દાસીને કહ્યું.

આજ રાતે તલવાર લઈ,
 જાને રાજ દરબારજો;
 મધરાતે મહેલમા જઈ;
 માથું કાપ છેલજરાર જો.
 આજકાલ કરતા દીન જામ છે,

આવી પહોંચશે જાન જો,
ધાર્યું કામ થશે નહીં ને,
આપણુ બન્ને થઈશું હેરાન જો.

દાસી—જાણી પુરૂષના વેશમાં,
બાંધીને તરવાર જો;

ચોર પેઠે પરવડે,
મહેલની મોઝાર જો,

નીમક ખાધું આપનું,
તે આજ કઈ હલાલ જો;

નામ બીખલો જાણુજો,
કરી દઉં આજ તમારું કામ જો.

કસ્તુરાંને સમજાવો લશ્કરી યોદ્ધાક પહેરી કમરે તલવાર લટકાવી
એકદમ રાજમહેલમાં થઈ હેલજરારને જગાડી કહેવા લાગી.

શુરવીર હેલજરારજી,
હું છું આપની દાસ જો;

મારી બાધના હુકમથી,
આવી છું તમ પાસ જો.

માથુ કાપવા આપનું,
સોપ્યું છે મને કામ જો;

કામ કરી પ્રભાતમાં,
લગ્ન મોઢું ધનામ જો.

છેલજરાર—બીખલી તું નથી સમજતી,
તને કહું છું વારંવાર જો;

વચન મુકત મને કરેા તો,
પહોંચાડું ચમદવાર જો.

દાસી—શુરવીર થઈ કાચર બનો,
નકામાં કાઢો વેણજો;

આપેલ વચન પાછાં માગો,
નહી શુરવીરનાં કામ જો

રજા આપો આ સમે,
અંધુ છેલજરાર જો;

સમજવું મારી બાધને,
હિમતે સવાર જો,

છેલજરાર—તારી બાધ માફ માથુ માગશે, તેને તમે શી રીતે
સમજવશો.

દાસી—બી ચરીત્ર અનેક છે,
તેનો નથી કાંઈ પાર જો;

મુરખને સમજવતાં,
લાગે નહીં કાંઈ વાર જો.

દાસી છેલજરારની રજ લઈ પોતાના પતિના ત્યાં પ્હેરો ભરતો હતો તેની પાસેથી છરી લઈ પોતાના શરીર પર જો ત્રણ ઘા કરી વ્હેતા લોહીથી જો બાકળી બનતી દોડતી દોડતી કરતુરાં પાસે બાવી હે બાઈ મને બચાવો બચાવો ! મારા શરીર પર ઘણા ઘા પડ્યા છે માટે ઘણી પીડા થાય છે.

હું ગઈ દરબારગદમાં,
મારવા છેલજરારજો;

ગયા રોનમાં ફરવા
નમની મોઝાર જો.

પાછળ હું ગઈ તેમની,
ધાર્યું થાશે કામ જો,

થયું કામ સૌ ઉલટું,
બચાવી ભગવાન જો.

ચોર મળ્યા ત્યાં છેલને,
હતા જથ્થુ ત્રણ ચાર જો;

લડાઈ કીધી ચોર સંગમાં,
માર્ગો સોને ઠાર જો.

ચોર ધારી મુજ પાછળે,
દોડ્યા છેલજરાર જો;

પરાણે આવી છું જીવતી,
ખાધા ધા બે ચાર જો,

દાસીનાં કપડાં લોહીવાળા થયેલા તે અદલાવી ધા ઉપર પાટા
ખાંધીને સુવાડી.

સાખાશ દાસી બીખત્રી,
તેં કબૂત વેદ્યું અપાર જો;

ચાકરી તારી હું કરું,
પછી મારજો છેલજરાર જો.

દાસી—કાંધ ચઢ્યો છે અતિ ધણો,
પણ આ વખતે લાચાર જો;

ધા રૂઝાઈ જાય માહરા,
તો મારું છેલજરાર જો.

છેલ સવારમાં પોતાના મહેલે આવ્યા કપડાં ઉતારી ચોડીવાર
બેઠા પછી પુછ્યું દાસીને કંઈ મોકલી છે ? કેમ દેખાતી નથી !

કસ્તુરાં—દાસી તો આ પડદામાં સુતી છે, કાલે એના ધણીએ
ગડદા પાટુ અને જીરાના એવા ધા માર્યા છે કે જીવવાને શક્તિ નથી

માટે તમારે તેના ઘણીને ઠપકો આપવો જોઈએ, ફરી ખીચારીને
આવી મારે નહી. છેલ્લે દાસીની પાસે આવી પડો ઉચો કરી કહ્યું.

સુણરે દાશી બીખલી,
શી કીધી તકરાર જો;

તારા ઘણીએ કેમ મારી,
દહીં ઠપકો આવાર જો.

છેલનું બોલવું સાંભળી હસવું આવવાથી લુગટ; ઓઢ્યું છેલ-
જરાર જમી તૈયાર થઈ દરબારગઢમાં આવી સામૈયાની તૈયારી કરી
વાજતે ગાજતે ગામ ખજાર નીકળ્યા. એવામાં પખાલી પાણીની ભરેલી
પખાલ પાડા ઉપર નાખી તે ઉપર પાડાને ડફણું મારતો આવે છે
સામેથી છેલજરારને આવતા જોઈ પખાલીએ પાડાને એક બાજુએ
ચાલવા માટે વધારે મારવા માંડ્યો, એટલે પાડાને વાચા થઈ.

પાડો કહે મને નાથીયો,
મારે પીડે પખાલનો ભાર જો;

સો સો બેસોમાં હું માણતો,
જેમ રાણીઓમાં માલે છેલજરાર જો,

જુવાની હતી જ્યારે માહરી,
ત્યારે જાણતો નહી મને ભાર જો;

ઘડપણ મુજને આવીયું,
હવે નથી ખમાતો મારજો,

છેલ્લે પાડાનું બોલવું સાંભળી તરત પખાલ ઉતારી નાંખી દર-
બારગઢમાં પાડાને મોકલાવી દીધો અને પખાલીને કહ્યું નવો પાડો
ખરીદતા જે હીમત બેસે તે મારી પામેથી લઈ જજો.

કીલ્લેગઢથી જનની વીદાયગીરી.

મુમનાએ પોતાનું સ્વરૂપ ઢાંકવા માટે કાળો ખુરખો એવો બનાવ્યો.
કે ફક્ત ચામડીના માફક શીટ પોતે પહેરી લીધો ઉપર દાસીના કપડા
પહેર્યા દાસીને શણગાર પહેરાવી રાણીની માફક બનાવી સુર્યસીંહે રથ
પાલખીએ ઘોડા વીગેરે પાયજમામાં આપ્યું. મૃગમારીચીના રથમાં
મુમના રથ ઢાંકવા બેઠી અને દાસીને અગમારીચીના પડખે બેસાડી
લાવ લશ્કર સાથે જન રવાના થઈ દરમજલ દરમજલ કાપતાં લશ્કર
પડાવ નાખતાં અગમારીચીની જન પોતાની સરહદમાં આવી પહોંચી
અવીચલગઢને બાર કોસનું છેદું થતું ત્યાં છેલજરાર પશુ સામૈયું
લઈ ત્યાં આગળ ભેગી થયા સામી બંદુકોના અવાજ થયા એટલે
દાસી અગમારીચીની રાણી થઈ બેઠી છે તે બોલી.

સાંબળો બાઈ તમે માહરા,
ધીરજ ધરો મનમોઝાર જો.

પતિ તમારા સામે આવીયા,
શુરવીર છેલજરાર જો.

આ સાંબળી ઠેખો મામાને કહે છે.
મામી ઈલાયચીએ શું કહ્યું,

તમે સાંબળ્યું કાને મામા માહરા જો;
બંધુ સામે માહરા આવીયો,

તેને કહ્યો મુમનાનો ભરથાર જો.

અગભારીચી મામો—ભાણા સદાનો મુરખ રહ્યો.

હજુ રહ્યો ખાળકની જાતજો,

દાશી રાણી વાતો કરે,

તને કેમ થાય સંતાપજો.

ઠેઠો બાણો—બુઢીયા મામા સાચુ કહું,

જુહું ન બોલું લગાર જો;

દાસી છોડી રાણી બની,

રથ હાંકે મુમના નારજો.

અગભારીચી મામો—ભાણા મતી તારી ગર્હ,

મેં કહ્યું તને કેટલી વારજો;

મુંજ પડ્યો બેઠી રક્ષત્રાણી,

ન હોય ખવાસની ખાળજો.

છેલજરાર રથને પડ્યો ચઢ્યો એટલે ઠેઠાએ કાગળ આપ્યો
છેલ ઘોડાને પાછોં મારી વાંચ્યો અને ઠેઠાને કહ્યું.

સાંભળ બંધવ માહરા,

ન કરવી પરાઈ આશ જો;

જાણી સર્વે વાતડી,

પણ ખોટી રાખવી આશજો,

મુમના—શુરવીર છેલ સમતા કરો,

સીદ તરખલુ ન ખાય જો;

લવીંગ સોપારી એલચી,

મુખવાસ અપાયજો,

તમેા ક્ષત્રી કુમાર છો,

વળી શુરવીર છો સરદાર જો,

તમારા માટે કુંવારી રહી,

હાંકુ છુ રથ આજ જો.

મલાયચી વળગાડુ મ્રગતે,

તેમાં નહી સંદેહ જો;

ક્ષત્રાણી ભુલે નહી,

પોતાનો પ્રેમજો.

ખોલ્યું વચન ફળે નહી,

ન ફરે લખીયા લેખજો;

ચીંતા ન ધરશેા મન વિષે,

નથી તોડ્યો મેં ટેક જો,

મલાયચી જે રાણી બનીને એઠી છે—તે કહે છે

બાણેજ છેલનરારીયા,

આવે ને રથ મોઝારજો,
મુખ જોવાને આપતું,
મન તલસાય અપાર જો,

છેલજરાર—મામી મુખ જોવા તણી,
આશા છે મુજ મનજો;

આજા વિના અવાય નહી,
સત્ય માનો વચન જો,

મામા આજા આપે મને,
તો મામી મુખ જોવાય જો;

હોંશ મારી પુરી કરું,
શ્વન્દેહ મારો જાય જો;

ઉભો મામાને કહે છે—જિતરો મામા રથ થકી.
આજા આપો આવાર જો;

મામા ઇલાયચી જોવા કારણે,
રથમાં આવે છેલજરાર જો.

અગમારીચી રથ ઉભો રખાવી છેલજરારને કહ્યું—

ઉભોરે ભણેજ જરારીયા,
તુ જાને રથ મોઝારજો,

મામી બોલાવે તાહરી,
મુખ જોવાને કાજ જો,

ઠેજો—મામા ગત ગઇ તાહરી,
તમે બોલો છો અવળી વાત જો ?

મામી તો છેલજરારની,
તમારી સ્ત્રી જાત જો.

અગમારીચી મામા રથમાંથી ઉતરી ઘોડા ઉપર બેઠા. છેલજરાર
રથમાં આવ્યા કે તરત મુમના દાસીની જગાએ આવી અને દાસી
રથ હાંકવા બેઠી ત્યારે ઠેજો કહે છે—

જોને મામા મારા ખુઠીયા,
થઈ બદલી આવાર જો;

બાબી બેઠી બાઈ પાસમાં,
રથ હાંકે ધલાયચી નારજો,

અવીચગગળે તું રાજવી.
છે તુજને ધીક્કાર જો;

દાસીને પરણી આવીયો,
ફટ ફટ થયો અવતારજો.

અગમારીચી મામો—ચુપ રહે ઠેજા બાણીયા,
શું કહું વારંવાર જો;

દાસી મુજને પરણે નહી.

જુડી ન નાંખ આળજે

ઠેજો—હે માંમા તમારી આંખ્યો ગઈ, કાન ગયા, તેમ જીભથી
જેમ તેમ બોલાય છે પણ હું ક્ષત્રીકુમાર છું અત્યાર સુધીમાં જે મેં
કહ્યું અને કહીશ તે તમારે ખરજ માનવું.

મુમના છેલજરારને કહે છે—

કાગળ લખ્યો હતો આપને

સાંભળો છેલજરારજે,

તેની ગડબડ શી થઈ,

આપણા રાગદરબારજે.

તમે ન આવ્યા પરણવા,

આવ્યા બુઢા વરરાયજે.

સદ્ભાગ્યે ચેતી ગઈ,

નહીતો બાળત મારી કાયજે,

છેલજરાર—તમે લખ્યો કાગળ મુજ ઉપરે

જુહું નહી લગારજે,

કયું કપટ તુજ બેનડી,

જે કસ્તુરા નારજે.

પત્ર બનાવટી બનાવીઓ.
નામ લખ્યું અગમરીચી રામજો,

તેથી પરણવા આવીયા,
તુજ બહેન વેરણુ થાયજો.

શાઆશ ક્ષત્રાણી તુજને,
છે ઉત્તમ તારા વિચારજો;

એક માઆપની દીકરી બે.
તેમાં કેટલો ફેરફાર જો.

કુલટા કરતુરાં નીકળી,
તું છે ઉત્તમ નારજો;

બન્ને જન્મી એક પેટમાં.
કેવું કરે કરે છીરતારજો,

પરણાવી તેં દાસીને,
આવી વળી સંગાયજો,

અઢાવી દેશે મહેલ ઉપરે,
પછી મુલાકાત નહીં થાય જો.

તે વીશે શું ખારીયું
બોલો મુમના આ વારજો;

રોજની મુલાકાત માટે.
શું કરવો વીચારણે;

મુમના—શુરવીર બહાદુર જરારણ
ફીકર તણે આ વારણે;

ગોઠવણ કીધી મેં ખરી
મળવા માટે તૈયારણે.

રહીશું ગામની પાદરે,
એકાંત મહેલ મોજારણે;

પ્રીતેથી ત્યાં પધારણે,
બહાદુર છેલ્લજરારણે,

કેબાસીંહ—માંમા તમે સાંભળ્યું નહી,
કાન રાખો રથ મોઝારણે;

આનંદની વાતો બંને કરે,
મુમના છેલ્લજરારણે,

અગમારીચી મામા—મામાને બાણેજ છે,
કરે હાસ્ય વિનોદની વાતણે!

તેમાં તું જ્ઞાને બળે,
પેટમાં અગ્નિ ઝાળણે.

કેઆશીંદ—મને પેટમાં બળતું નથી,
હું થયોહું રાજી અપારજો,

મુમના છેલનું જોડહું,
જેમ શોભે સીતારામ જો.

છેલજરાર—મુમના તમે સાંભળો હવે,
મુજને થઇ બહુ વાર જો;

રજા આપો તમે મુજને,
તો થાઉ ઘોડેસ્વારજો,

છેલ રથમાંથી ઉતરીને મામાને રથમાં બેસાડ્યા પોતે ઘોડેસ્વાર
થઇ સ્વારીની ગોઠવણી કરવા માંડી લાઇનસર સ્વારી અવીચળગદમાં
દાખલ થઇ. નગરજનોની દૃઢ જામી.

રસ્તાઓ પર ચાલવાની જગ્યા રહી નહી દરવાજા નજીક રથ અ-
ટક્યો. એટલે જે દાસી રાણી બની છે તે હાથ જોડી ખુટીઆ મૃગ-
મારીચીને કહેવા લાગી—

સ્વામી માહરા તમે સાંભળો.
મારે બાધા છે છ માસ જો

નશ્રમાં આવું નહી,
રહેવું વન મોઝાર જો.

માની હતી મેં માનતા,
મળસે અગમારીચી સ્વામીનાથ જો,

તમારું સુખ જોવું નહી,
રહું છ માસ એકાંત જો,

મત મારું પુર થયે,
હું આવીશ તમ દરબાર જો;

ત્યારે સર્વે સુખ ભોગવો,
હું તમારી નાર જો,

ઠેબાસીંહ—મામી તમને ધન્ય છે,
બાધા રાખી છે બહુ સારી જો,

સોધ્યો તો જડે નહી,
સુજ મામા જેવો ભરથાર જો;

વદ્ધ વયે બુરાન બન્યા.
આબ્યા રૂપેરી વાળ જો;

સેજ જોગ તમે થશો,
ત્યારે તેને આવશે કાળ જો.

મામો સુસે શમશાનમાં,
તમે રહેજો મહેલ મોઝાર જો;

પ્રભુ તણી બક્તિ કરી,
પુરો કરો અવતાર જો.

અગમીની—તેં કેમ જાણ્યું મારી ઉમર થોડી છે. જોષીએ
મારું આયુષ્ય એકસોને પચીસ વરસનું આંક્યું છે. પણ તારી મામીને
રહેવા માટે આ એકડાંડીઆ મહેલમાં ગોઠવણ કર આપ, અને તેના
કરતાં સંત્રી પેરામાં પાંચસો માણસની ગોઠવણી કરી અને તેમના
ઉપર આખી રાત તારે રોન દેવી. તારી મામીનું વ્રત પુર થાય ત્યાં
સુધી દેખરેખ તારે રાખવાની છે.

ઠેળાસીંહ—આજા મુજબ બધું કરું,
જુલ ન આવે લગારજો

પણ અરજ મારી સાંભળો,
એક ન કર કામ જો,

રોન દડં આખી રાતની,
મુજ મામીના મહેલ જો,

કરતી ચોડી ગોઠવું,
તે કરવું મારે સ્હેલજો.

શુરવીર બંધુ માહરો.
જશે મહેલ મોઝાર જો.

તે તમને જાહેર કરું,
પણ પકડું નહીં લગાર જો,

હે મામા ! મારા મોટા બાઈ મુમનાના મહેલે આવશે તે વખતે
ખબર તમને આપીશ.

મૃગમારીથીએ મુમનાની ગોઠવણ કરી, દરબારગઢમાં આવી.
પોતાના માણસોને યોગતા પ્રમાણે સરપાવ આપી ખુશી કર્યા.

કસ્તુરાનું કાવત્રુ ત્રીજું,

કસ્તુરા—કેમ દાસી બીખલી આપણું ધાર્યું આપણા મનમાં રહ્યો
અને મામાજી પરણીને આવ્યા. મારા ધારવા પ્રમાણે મુમના બહેન
પરણ્યા હોય એવું લાગતું નથી. કારણ કે તે ચાલાક અને ચતુર
છે, માટે તેમનું કાંઈક કાવત્રુ હોવું જોઈએ નહીં તો તે એકાંત
મહેલમાં રહેવાનું માગે છે.

દાસી—મુમના બહેન તો છલાયથી દાસીને રાણી બનાવ્યા છે
અને પોતે દાસી બનીને આવ્યાં છે.

કસ્તુરા—સ્વામીનાથ તેના મહેલે જવાના અને ચોક્કસ તેની
સાથે પરણવાના.

દાસી—આજ રાત્રે જઈ મુમનાની મેડીએ

ધીરજ ધરો મનમાંય જો,

દાઝ મુજને અતિ ધણી,

મારૂં છેલજરારજો.

કોડ વાતે મુકુ નહી

એ નિશ મનમાં આણજો.

તોજ બીખલી નામ મારૂં,

લઉ તેમના પ્રાણજો,

હે બાઈ તમે નિગંતે હોધો હું છેલ્લજરને મારી પરાદીયે
આવીશ. એમ કહી હાથમાં તરવાર ઝાલી પોતાને ઘેર આવી સુઈ રહી.

છેલ્લજરે વીચાર કર્યો આજે એકાંત મહેલમાં ગમે તે પ્રકારે
જશું એમ ધારી દાસી બીખલીને સ્વાદીષ્ટ અને સારી માજમની
લાડુડીયો બનાવવાનું કહી પોતાના મહેલે આવ્યા.

કસ્તુરાં—પધારો પ્રીતમ માદરા,

હું પ્રેમે લાગું પામ જો;

ત્રણ દીવસથી તમે ગયા,

ત્યારના મને અપવાસજો.

બંને જણ જમવા બેઠાં જમતાં જમતાં કસ્તુરાં કહે છે હે
સ્વામીનાથ ! મારી બહેન મુમનાને મારાં માબાપે વૃદ્ધ મામાને કેમ
આપી હશે તેમને કાંઈ વીચાર કર્યો નહી હોય ? મને તેડાવી નહી,
કંકાત્રી પણ લખી નહી તેનું શું કારણ હશે ?

છેલ્લજર—તમારાં માતા પિતાને ગમ્યું હશે તેમ કયું હશે
હું જનમાં ગયો નથી એટલે મને શી ખબર.

છેલ પોતે જમીને કપડાં પહેરી પોતાની એકાંત જગામાં ગોઠ-
વણ કરી હતી ત્યાં આવી સ્ત્રીનાં કપડાં પહેરી હાથમાં થાળ ઝાલી
એકાંત મહેલ તરફ રવાના થયો પ્રેમ એવી સ્ત્રીજ છે કે શુરવીરને
સી બનાવે છે. ”

એકાંત મહેલમાં સોગટાં ખાજી.

એકાંત મહેલને ફરતાં કદમ કદમના છેટે પહેરો ગોઠવી દીધો છે ચકલુ સરખું અંદર ફરકી શકે નહીં તો પુરુષ કેવી રીતે જઇ શકે ? ત્યાં આગળ એક બાઇ રમઝમ કરતી ચાલી આવે છે તેને પહેરાવાળે ટોકી.

બાઇ—આજે દરબારગઢમાં ખુશાલીનું ખાણું કયું હતું તેમાં લાડવા વધ્યા એટલે રાજાએ હુકમ આપ્યો. આપણાં એકાંત મહેલે પહેરેગીરો પહેરો બરે છે તેમને અકેક લાડવો આપી આવો. તેથી હું આપના આવી છું, એમ કહી દરેકને અકેકો લાડવો ઝપાટાબંધ આપવા માંડ્યો. બધા પહેરાવાળાએ ખાધો, થોડી વારમાં ઝોકે ચઢ્યા, થાળને ખાલી કરી એકદમ તે બાઇ મહેલમાં ગઈ. (આ બાઇ નહોતી તોપણ છેલ્લજાર પોતે હતો.).

સુમના—પધારો સ્વામીનાથ હું આપની રાહ જોતી વીચારમાં બેઠી હતી.

છેલ્લજાર—હે સ્ત્રી ! જ્યાંસુધી હજારો માણસની વચ્ચે માયર બંધાયું નથી જવતલ હોમાયા નથી ત્યાંસુધી સ્ત્રી પુરુષનો સંબંધ રાખવો નહીં. અને સંસાર સુખની ઇચ્છા કરવી નહીં અને એવા કુકૃત્ય કરનારા માણસો સાતમી નરકના અધીકારી અને છે માટે આપણે સત્તમે વળગી રહી ટેક છોડવો નહીં, બાકી હસવું, રમવું, બોલવું એવી મારી તમને સુચના છે.

સુમના—શાખાશ ! ક્ષત્રીકુમાર તમને ધન્ય છે ! તમારા જેવા શુરવીર ક્ષત્રીઓ ટેક ન રાખે તો ધરતી રસાતાળ જાય, માટે હું તમારા મતને મળતી છું અને પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને તે પ્રમાણે વર્તવાની જણાવું છું.

સુમનાએ સોગટાં બાજી માંડી બંને જણ રમવા બેઠાં સોગટી પર સોગટી મારવા લાગ્યાં મધરાત થવા આવી. પહેરાવાળા બરોબર નીશામાં આવી ઝોકે ચઢ્યા, એવામાં ઠેજાસીંહ રાત મારવા ત્યાં આગળ આવ્યા અને જોયું તો પહેરાવાળા બેમાનમાં અડખડીયાં ખાય છે મહેલમાં પાસા ખખડે છે અને ધમાધમ ચાલી રહી છે આ જોઇ ઠેજાસીંહે વીચાર કર્યો કે હવે મામાને ખબર આપીને ઘેર જઇ સુઇ રહેવું જેની ચોટી કરવાની હતી તે તો આવી સોગટાં બાજી બેઠી રહ્યા છે. ઠેજો મામાના મહેલે આવી મામાને કહે છે.

ઉઠો ઉઠો મામા માહરા પુત્રીયા,
હું જોઈ આવ્યો કહું આ વારજો;
બહાદુર બંધુ મારો,
સોગટાબાજી રમે મામાને દરબારજો.

મામો મૃગમારીચી--સાચું ઠેજા તેં કહ્યું
પશુ વાય છે સુજનો ટાઢ જો;
તેં કહ્યું મેં સાબલ્યું,
તેનો કાલે કરશું ઉપાય જો.

ઠેજાસીંહ--મેં તો નોકરી કરી માહરી.
વળી દરજ બજારી આજ જો;

રૈન ઢઠને આવીયો,
હવે જઈ છું ઘર મોજાર જો;

ઠેજો પોતાની નોકરી બજાવી સુધ રહ્યો, પરાદીયે મુમનાની
રજ માગી છેલજરાર પોતાને મહેલે આવ્યો, દરબાર બરવાના ટામ્રમે
સોજસે સામંતો સહીત જઈ મામા અગમારીચીને તથા સલામો બરી
પોતાની જગાએ બેઠો.

રાજા અગમારીચી--બહાદુર છેલજરાર આજે ક્યાં ઉજાગરો
કરી આવ્યા છો ?

છેલજરાર--તમે કેમ જાણ્યુ. મામા,

રાજા અગમારીચી--તમારી આંખો લાલચોળ જેવી દેખાય
છે તેથી,

છેલજરાર--ગયાતા મામીની મેડીયે,

રમ્યા ચોપાટ આખી રાત જો,

તેથી ઉજાગરો આંખમાં,

વળી દેખાય રાતીચોળ જો.

ઠેઆસીંહ--મામા શરમ નથી આવતી,

પુછતાં કચેરી મોઝાર જો;

અડધી રાતે તમને ઉઠાડીને,

વાત કરી જાહેર જો.

બંધુ જુહુ બોલે નહી,

તે જાણો છો આપજો;

છતાં ઇજત ગુમાવેલા,

સભા મધ્યે પુછો વાતજો.

દરબારી કામ પુરૂં થયે કચેરી બરખાસ્ત થઇ છેલ પોતાના મહેલે આવ્યા જમીને પોતાની એકાંત જગ્યાએ આવી એક કરન્ડીયો મંગાવ્યો અને માલશ્યને બોલાવવા મોકલી. માલશ્ય આવી માલશ્ય સાથે સંકેત કર્યો પછી દાસી બીખલીને કહ્યું, હવે તું તારી બાઇ પાસે જ, પણ તારી બાઇને તું કેવી રીતે સમજવીશ.

બીખીદાસી—શુરવીર બંધુ મારા તરફની તમારે પ્રીતર રાખવી નહી તમે તમારું કામ સુધારો એમ કહી દાસી કરતુરાં પાસે આવી.

કરતુરાં—અરે દાસી તું આખી રાત અને અત્યાર સુધી ક્યાં રહી સ્વામીનાથ હમણાંજ ગયા.

બીખીદાસી—બાઈ અહીંથી હું મુમનાના મહેલે બારેબાર ગઇ, પણ મને ત્યાં આગળ રાખેલા ચોકીદારોએ પકડી ફેદ કરી હતી. તે જુખીને તરસી અત્યારે ઠેઆસી'હે મને છોડાવી.

આંધળો કે દેખતો પુલના કંડીયામાં છેલ.

છેલ પોતે કરંડીઆમાં બેસી ઉપર પુલ બર્ખાં માલણે કરંડીયો માથે લઇ મુમનાની મેડીએ ગઇ ચોટીદારોએ માલણુ જાણી જવા દીધી. પણ છેલી ચોટીમાં આંધળો ચોટીદાર હતો. તેણે માલણુને ટાકી માલણે કહ્યું પુલનો કરંડીયો લઇને જઈ છું ત્યારે આંધળો બોલ્યો પુલના કરંડીઆથી તારો પગ આટલો બારે પડે નહીં માટે કરંડીએ ઉતારી મને બતાવ છેલે પાંચ સોનામહોરો માલણુને આપી માલણે આંધળા ચોટીદારને આપી મેડીએ ગઇ કરંડીએ ઉતારી માલણુ પાછી વળી. બે ઘડી વાતોચીતો કરી કંઠેલાં દુધ પીને સોગટાં બાજી માંડી ઠેઠાસીંહ રોન મારવા આવ્યા તો મહોલમાં જોયું તો બરાબર સોગટાની બહાર ઉડી રહી છે. આ જોઇ ઠેળો મામાના મહેલે આવી મામાને કહે છે—

જગ જગ મામા માહરા,
મામી સાથે રમે છેલજરારને,
રંગ જમ્યો અતિ ધણો;
ત્યાં જ લઇ તરવાર જો.

મામા ત્રગમરીચી—સાંબળ્યું બાણેજ માહરા,
જાહેર કરી તેં વાતજો;
માત્ર મારાં સીંચીલ ચયાં,
તેથી કેમ માલે મારા હાથજો.

જેવી મરજી આપની
 જાહેર કચું મેં આજાજે;
 ફરજ બંજવી માહરી,
 હું જાઉં છું સુવા કાજાજે;

છેલજરાર પરોઢીએ માલજી આવી તેજ કરન્ડીયામાં બેસી
 પોતાના મકાને ઉતરી ટાંઇમસર સોળસે સામંત સાથે દરબારમાં આવી
 પામાને તન સલામો ભરી પોતાની જગ્યા પર બેઠો.

રાજા ત્રગભારીચી—શુરવીર બાણા જરારીયા,

તારી દેખાય આંખો રાતી જો.
 ઉજાગરો તમે ક્યાં કર્યો,
 ક્યાં મોજ ઉડાવી રાતજો

છેલજરાર—મામા હું સાચું કહું,
 ઉજાગરો કર્યો આજાજે,
 હતો મામીની મેડીએ;
 ચોપાટ રમવા કાજા જો.

દીવાન—શુરવીર છેલજરારજી.

તમને ચોપાટ રમવાનું બહુ મનજો;
 દરરોજ મામીની મેડીએ,
 જાઓ છો કરવા આનંદજો.

છેલજરાર—મામી તણો આગ્રહ ધણો,
 વળી રમવાના બહુ કોડજો,
 તેથી મહારે જાવું પડે,
 કરવા ઉજાગરા રોજજો.

જીવના જોખમે મુમનાનો મહેલ.

છેલજરાર રોજના ટાઇમે મુમનાના મહેલ તરફ નીકળ્યે
મહેલની આબુઆબુ ફરતાં એક વડું ઝાડ હતું તેનું ડાળુ મહેલના
જરખા આગળ નમેલું હતું ને તેની મુળા ચાર હાથના છેટે હતી.
છેલ પોતે વડ ઉપર ચઢી ડાળે આવી ડાળાને ખુબ હલાવી મુળા
ઝાલીને લટક્યો. પણ એક હાથનું છેડું રહ્યું. છેલ અરખે બાજવા
હીસોળો ખાય છે પણ નજર પહોંચતી નથી. એવામાં ઠેબાસીંદ
આવી પહોંચ્યો મહેલમાં જોયું તો કંઈ ગડબડ માલમ પડી નહીં
એ મહેલ ફરતાં ફરવા માંડ્યું તો બાઇને વડને ડાળે લટકતો જોઇને
વીચાર કર્યો કે ડાળું બાગ્યું અગર મુળા તુટી તો આજે બાઇ
હતા નહોતા ચઇ જવાના માટે જોઈ તો ખરો કે કવી રીતે મેડીએ
જમ છે અગર પડે તો ઝીલી લઉં એમ ધારી ઠેબો ઉભો ઉભો
જોયા કરે છે પણ છેલનો કંઈ દાવ ફાવતો નથી એમ ધારી
ઠેબાએ એક કાંકરો ફેંક્યો તે અરખાની બારીએ વાગ્યો. મુમનાએ
બારી ઉઘાડીને જોયું તો છેલને લટકતા જોઇને કહ્યું.

બહાદુર સ્વામી માહરા,
મરવું એકજ વારજો;
છલંગ મારો આ તરફ,
ઝીલી લઉં કરમોઝારજો.

મુમનાને જોઇને છેલને શુર ચડ્યું એકદમ છલંગ મારી અરખે
આબ્યો તરત મુમનાએ કાંડું પકડી લીધું, છેલ મહેલમાં ગયો.

ઠેબાસીંહ પોતાના મામાને ખખર આપી ને સુત્રા ગયો. છેલ્લે હમેશના રીવાજ પ્રમાણે સુમનાના મહેલેથી નીકળી પોતાના મહેલે આવી સોળસે સાંમતો સહીત દરબારમાં દાખલ થયા છે તેવોજ રાજા અગમારીચીએ સાંમતોને હુકમ કર્યો. છેલ્લજારને પકડી કેદ કરો ! સોળસે સાંમતો નીચું જોઈ રહ્યા પણ છેલને પકડવા કોઈ આગળ ધસ્યો નહીં, એટલે છેલજારરે કહ્યું.

ધીક ધીક તમારી જાતને,
તમે થયા નીમકહરામ જો;
જલદી પકડો મુજને,
કેમ હુકમનું કરો અપમાન જો,

આજા અગમારીચી રાયની,
કેમ લોંપી આવાર જો;
શું જણ્યા તમારી માથે,
એ જણવરને ધીકાર જો,
જનની જણુને ભક્તજન,
કાં દાતા કાં શુર;
નહીતર રહેજો વાંઝણી,
માત ગુમાવે તુર.

આજ સુધી જાગીરો પગાર ખાંચા તેનું આજે તમે હરામ કર્યું થીકાર છે તમારા ક્ષત્રીવપણાને.

ઠેબાસીંહ—ધીક મામા તમ રાજને,
થયુ હુકમનું અપમાન જો;

સોળસે સામંતો સુધાં.
 થયા નીમકહરામ જો.
 પકડુ પલમાં છેલને,
 એમાં કહણ શું કામ જો,
 વડીલ બંધુ માહરો,
 તેથી ધર નહી હામ જો.

ઋગમારીચી તેજ વખતે અંતઃપુરમાં ચાલ્યા ગયા. છેલ પોતાનું કામકાજ કરી પોતાના મહેલે આવ્યા જમી એકાત બેસી વીચાર કરવા માંડ્યો. રાણી કસ્તુરાંથી તો હું બચ્યો છું પણ મામાને હાથે મોત થશે માટે આજે બરાબર સજીને મુમનાની મેડીએ જવું એવો વીચાર કરી પોતે બખતર પેરી લીધુ ને એક બખતર મુમના માટે લઇને મુમનાની મેડીએ જઇને મુમનાને કહ્યું આજે આપણે ચોપાટ રમવી નથી.

મુમના—કેમ સ્વામીનાથ.

છેલજરાર—આજે મામા આવશે અને ચોકસ આપણી ઉપર ધા કરશે પણ આપણાથી ધા થશે નહી માટે તમે આ બખતર પહેરી લ્યો તરત મુમનાએ બખતર પહેરી લીધુ અને જણ હીડોળા ખાટ ઉપર બેસી હીંચકા ખાવા માંડ્યા. ઠેગાસીંદ રોન દેવા આવ્યા. તો હીંચકાનો અવાજ સાંભળ્યો એટલે જાણ્યુ આજે બાઈ બાજી રમતા નથી પણ હીંચકા ખાય છે પોતે મામાને આવી જાહેર કર્યું એટલે ઋગમારીચી રાજ એકદમ ઉઠી કપડાં પહેરવા માંડ્યા અને શણગાર સજો છે.

ઠેબો—સાંભળો મામા અગમારીચી,
 તમે પહેરો કેમ અલંકાર જો;
 નથી જવું ત્યાં પરણવા,
 ત્યાં જોશો ઢાલ તરવાર જો,
 હથિયાર ખાંધો શોભતાં,
 સાથે રાખો જમીયો કટાર જો;
 પીસતોલુ લ્યો સંગમાં,
 ભરી સાથે ચાર જો.
 હીમત રાખો મનમાં,
 ડરશો નહી લગાર જો;
 હું આવુ છું સંગમાં,
 પણ ધા મુજથી નવ થાય જો.

ઠેબો મામાને શણગારી શુર ચઢાવી તૈયાર કરી મુમનાની
 મેડીયે લઇ ગયો; ખન્ને મેડી ઉપર ગયા તો સામે હીંડોળા ખાટ
 પર છેલજરાર ને મુમના હીંચકા ખાય છે. આ જોઇ ઠેબો
 મામાને કહે છે.

જીવે મામા માહરા,
 કેવું જોકું શીભે આવાર જો;
 એક બાબી મારી મુમના,
 ખીજો બંધુ છેલજરાર જો.

હીડોળા સામી નજર કરી,
 બેઠાં બન્ને જોડજોડ જો,
 હીંમત હોયે તમમાં,
 તો કરે પુરા કોડ જો,
 રાખી પીસતોલ શા કામની,
 જોતા ઝેર ન થાય જો;
 ક્ષત્રીપણુ તમ ક્યાં ગયું,
 વાપરેને હથીયાર જો.

હે મામા તમારી પરણેલી સ્ત્રીને તમારો બાણેજ પડખે લઈ
 હીડોળા ઉપર બેઠો છે છતાં તમે શું જોઈ રહ્યા છો ! ઠેબાનું કહેવું
 સાંભળી અગમરીચી રાજ્યએ પીસતોલનો બહાર ક્યો છેલજરારે ગોળા
 ઝીલી લીધી.

ઠેબાસીંહ—બસ મામા ધણું થયું.

ખાલી ગયો તમારો ધાય જો;

ગોળા ઝીલી સાથમાં,
 મુજ બંધુ છેલજરાર જો.

તરત અગમરીચીએ ખીજો ધા ક્યો તે મુમનાએ ગોળા ઝીલી
 લીધી એટલે ઠેબો બોલ્યો.

હા થઈ મામા હવે,
 મુઠો મુમનાની બાજુ જો;

ગોળી ઝીલી મુજ મામીએ,
ધા તુમ ખાલી જાય જો.

હે મામા હવે દરબારમાં ચાલો નહીં તો વખતે મરણ થશે
કારણકે તમારા બે ધા ખાલી ગયા. ત્રગમરીચી રાજ પથુ બેશુદ્ધ
જોવો થઈ ગયો એટલે ઠેખાએ કાંડુ ઝાલી નીસરણી ઉતારી દરબાર-
ગઢમાં લઈ જઈ મામીને કહ્યું.

મુજ મામે મહેનત કરી,
લડાઈ ઝીધી બહુ વાર જો;
ચાકરી કરો તેમની,
કરો ન ઢીલ લગારજો;
પંખાથી પવન નાખો,
છાંટો ગુલાબ આવાર જો;
મરી જશે પલકમાં તો
રંડારો દરબાર જો.

આ પ્રમાણે ત્રગમરીચીને દરબારગઢમાં મેલીને પોતાના મકાને
જઈ સુઈ રહ્યો છેલજરાર નીચમસર મુમના પાસેથી રજા માગી
પોતાના મહેલે આવ્યો. હમેશના કરતાં દરબાર ત્રગમરીચીએ વહેલો
ભર્યો અને દારતુ એક પીપ મંગાવ્યું અને સો એક મલાસ મંગાવ્યા
પછી છેલજરારને તેડવા માટે સીપાઈ મોકલ્યો. સીપાઈએ છેલજરાર
પાસે આવીને કહ્યું, મહારાજા ધીરાજીએ દરબાર ભર્યો છે માટે તમને
બોલાવે છે. છેલે કહ્યું હું આવું છું. છેલે વીચાર કર્યો જાનો ખીન

ટાઇમે દરબાર ભરી મને બોલાવ્યો માટે સલામત બધું પાછું આવવું મુશ્કેલ છે. તેથી દરેકને મળીને જવું જોઈએ એમ ધારી પોતાની સ્ત્રી કરતુરાંને બોલાવીને કહ્યું હે પ્રીયા તારી ને મારી છેલી મુલાકાત છે. ઘડીમાં શું થશે તેની ખબર નથી.

કરતુરાં—સ્વામીનાથ આપ શુરવીર થઇ આવા નીરાશા બધાં શબ્દો કેમ કાઢો છો ? એવો તમારા માથે દુશ્મન કોણ જાગ્યો છે.

છેલજરાર—બહાલી દુશ્મનને પહોંચી વળવા હું શક્તી ધરાવું છું ! પણ પરમાત્મા પલમાં સહાય શો કરે છે તેની કોઈને ખબર પડતી નથી માટે મને રાજ આપો,

કરતુરાં પાસેથી ખસીને બહાર આવે છે ત્યાં દાસી બીખી મળી તેને કહ્યું. બહેન બીખી તેં મારી ત્હેનાત ઉઠાવી જે સેવા કરી છે તેનો અફો મારાથી આપી શકાયો નથી હું દીલગીર છું અને મારી મુલાકાત આ છેલી છે કારણકે મામાએ આજે કયા ટાઇમે દરબાર ભરી મને બોલાવ્યો છે તેનું પરીણામ માહું આવશે, આ સાંભળી દાસી બીખી કહે છે.

બહાદુર બંધુ તમે શું બોલો છો,

કરનાર છે કીરતાર જો;

વિકટ કામ જો ત્યાં પડે તો,

હું છું લડવા તૈયાર જો,

ઉલ્લંઘન કરશે નહીં આજ્ઞા,

મામા તણી કોઇ વાર જો;

ક્ષત્રી ટેક તજશે નહીં,

સામવશે આ વાર જો,

રક્ષણ કરશે આપતું,
જગ તારણ હાર જો;

મેં દરજ બળવી માહરી,
તેમાં શું કરવો ઉપકાર જો.

હું અંધ મેં તમારી સેવા કરી છે તે બદલો લેવા માટે નહીં
પણ મેં મારી દરજ બળવી છે અને હું પરમાત્માને અરજ કરું છું
કે તમારી રક્ષા કરી સહાયતા આપે.

છેલ દાસી પાસેથી નીકળી પોતાની માતૃશ્રી પાસે આવી બે
હાથ જોડી પગે લાગી કહ્યું. માજી મારાં છેલ્લા પ્રણામ છે પરમાત્મા
તમારાં દર્શન કરાવશે ત્યારે કરીશ.

માતૃશ્રી—પુત્ર માહરા તમે શું વદો,
કુળ દીપક છો આપજો;

કષ્ટ એવું શું આવ્યું,
તમે કરો મુજને વાત જો.

છેલજાર—માજી મુજને ખબર નહીં,
ગડબડ છે દરબાર જો;

પક્ષમાં પ્રભુ ચઢાય સો કરે,
રાખણહાર કીરતારજો.

છેલજાર દરેકની મુલાકાત લઈ દરબારમાં ગયા મામાને તથા

સલામ બરી પોતાની બેઠક ઉપર બેસવા જાય છે તેવોજ મામા અગમારીચીએ દારનો પચાસો બર્યો છેલ્લજરારને કહ્યું બાણા લે.

છેલજરાર—મામા આટલી મારી ઉમર થઇ તેમાં મે તેનો રૂપર્શ કર્યો નથી તો પીવાની વાત બાબુ ઉપર રહી.

રાજા અગમારીચી—મારા હુકમનું અપમાન.

તરત છેલજરારે પચાસો હાથમાં લઈ પી ગયો અને તરત દીવાને ધર્યો ને મૃગમારીચીએ હુકમ કર્યો આવી રીતે એક પછી એક દારના પચાસા ધરતા ગયા. રાજા મૃગમારીચી હુકમ કરતા ગયા તેમ છેલ પીતા ગયા, જ્યારે હદ ઉપરાંત દાર પીવાણો એટલે છેલ બેશુદ્ધ થઇ ભોંયપર પડ્યો. નાના બાઇ ઠેબાસીંહની આંખ ફાંટી લોહી ઊકળ્યું એકદમ ઉભો થઇ રાજા મૃગમારીચીને કહ્યું હે મામા સીંહને કપટ-થી કબજે કર્યો. આવો વીચાર એક રાંડીરાંડ ન કરે ! તે તમે કર્યો તો તમારી બુધીને ધીક્કાર છે. આ ઘડી વડીલ બંધુ આજ્ઞા આપે તો બતાવી આપુ કે સીંહને કેમ સપડાવાય છે.

ઠેબાનું બોલવું સાંભળી છેલ બેશુદ્ધ છે, છતાં ઠેબાસીંહને કહ્યું બાઈ મામા સામે હાથ ઊભામાય નહી અને ઊગામીએ તો હુકમનો અનાદર કર્યો કહેવાય અને આપણાં ક્ષત્રીવટને એજ લાગે. આવી રીતે લથડતા અવાજે ઠેબાને અટકાવ્યો. મૃગમારીચીએ છેલને ખાટલા-માં નંખાવી હુકમ કર્યો કે પાદરમાં લઇ જઇ ગરદન મારો, આ વાત આખા નગરમાં પવન વેગે પહોંચી વળી નગરજનોમાં હાહાકાર વરતી રહ્યો સૌ જન મૃગમારીચીને ધીક્કારવા લાગ્યા.

ખાટસો ઉપડાવ્યો ઠેઠો ખાટલા પાછળ ચાલે છે, તેવામાં માતૃશ્રીનું મકાન આવ્યું ઠેઠાએ ખાટસો ઉતરાવી માતૃશ્રીને બોલાવ્યાં, છેલ્લજરારની રથીતી જોઇ પોતાના બાઇ મૃગમારીચીને કહ્યું. આને તાર્ક શું નુકસાન કર્યું છે ? કે તુ ગરદન મારવા લઇ જાય છે.

મૃગમારીચી—બહેન બાણાએ મારું કાંઇ નુકસાન કર્યું નથી પણ મને કલેજનો એવો આઘાત પહોંચાડ્યો છે તે મારી રંગારંગમાં સાલે છે તે મટાડવા માટે હું ગરદન મરાવું છું.

છેલની મા—પ્રથમ અહીં મને મારીને પછી એને ગરદન માર.
મૃગમારીચી—બહેન ખરી ક્ષત્રાણીયોને રાજખટપટમાં પડવાની જરૂર નથી કારણ કે દીકરો આપને મારે અને આપ દીકરાને મારે.

તરત ખાટસો ઉપડાવ્યો એવામાં દાસી બીખીને ખબર પડી એટલે એકદમ મહેલમાંથી તરવાર લઇ જેમ ખકરાંના ટોળામાં સીંહ કુદી પડે તેવી રીતે એકદમ હજારે માણસની મેદનીમાં પડી ખાટલા આગળ આવી બોલી હે બંધુ છેલ્લજરાર મને આજ્ઞા આપ. રાજ મૃગમારીચી અને બીજા તમામને અહીં પુરા કરું. બીખીનો સાદ સાંભળી છેલ્લજરારે કહ્યું બહેન ! બીખી શાન્ત થા ! શાન્ત થા ! તેવું કરવાની જરૂર નથી આપણા કુળને એમ લાગે.

લખ્યું હશે જે લવિષ્યમાં,

થવાનું હોય તે થાય જો;

જીવ ગયે આજ્ઞા લોપું નહી,

બલે મરણ મારું થાય જો.

ખાટલા ગામની પાદરે આવ્યો નીચે ઉતાર્યો.

ઋગમારીચી—છેલજરાર પ્રભુ પ્રાર્થના કરી લે હવે તારો કાળ
આવી પહોંચ્યો છે.

ઠંભો ત્યાંથી ખસી મુમનાના મહેલે આવી મુમનાને કહ્યું.

સાંભળ બાબી મુમના,
શું બેઠી મહેલ મોખર જો;
ઝરૂપે આવી નજર કરો,
ધુરા હાલે મરે છેલજરાર જો.

મુમના તરત મેડીયેથી નીચે ઉતરી ખાટલા પાસે આવે છે તે
પહેલાં છેલજરારને ચમદાર પહોંચાડી દીધો. મુમનાને સુર ચઢ્યું મુખમાં
અગ્નિ વરસવા લાગ્યો. ખાટલા આગળથી તમામ માણસો ખસી ગયા.
મુમનાએ સુર્ય નારાયણની સ્તુતી કરી શબ્દને ખોળામાં લઇ બેઠી ને
અગ્નિ પ્રગટ્યો જોત જોતામાં બન્ને બળી ખાખ થઇ ગયા. ઠંભો
મામા ઋગમારીચીને કહે છે. હે મામા જે માટે તે છેલજરારને માર્યો
તે તેની સાથે બળીને સતિ થઇ તો તું તેની સાથે બળી સતો થા.
ફટ ભુંડા તારા ક્ષત્રીપણાને ધીકાર છે.

(છેલજરારના મરણથી તેની સ્ત્રી કરતુરા અને રાજા ઋગમા-
રીચી ફક્ત બે જણ પુશી હતાં.)

તે સીવાય આખા નગરમાં સાંજના કોઇએ વાળુ કર્મો નહી
ને રોકકળ થઇ રહી. દેવમંદીરોમાં દીવા આરતી પણ થઈ નહી. જે
જગાએ છેલજરાર અને મુમના બળી ખાખ થયા તેના સામે શંકરનું

દેવળ હતું, તેમાં પારવતીએ શંકરને કહ્યું હે ? ભોળા શંકુ ! રાજ્યે જીલમ કર્યો. સત્યવાદી અને શુરા ક્ષત્રી કે જે તમે બાર વરસનું તપ બીલડીના મોઢમાં ત્યાગ કર્યું. અને આ હમેશાં સોગટા બાજી એકાંતમાં ખેલતાં છતાં પોતાનો ટેક સાચવ્યો અને સ્ત્રી પણ તેની પાછળ સતી થઈ માટે આશાભર્યું જોડું બની બસમ થયું અને આખા નગ્રમાં અત્યારે અન્ન જળનો ત્યાગ કરી કલ્યાંત કરી રહ્યું છે માટે આપ મંત્રના બળથી જોડું સજીવન કરો એટલી મારી વીનતી છે.

શંકર—પ્રિયા તમારી મરજી એમને સજીવન કરવની હોય તો તમે જઈ તેમની રાખની બે ઢગલીઓ કરો હું આવી તેમને સજીવન કરું છું.

પારવતીજી શંકર પાસેથી ઉઠી ત્યાં આવી બે ઢગલીઓ કરી શંકરે મંત્ર બોલી પાણી છાંટ્યું બન્ને સજીવન થયાં. શંકર પારવતી અદ્રશ્ય થયા છેલજરાર અને મુમના બન્ને નગ્ન વેષે નગરમાં દાખલ થયાં.

બીજા દાસી છેલજરારનો વીયોગ સહન ન થવાથી તેજ જગાએ આપઘાત કરવો એ ધરાદાથી હાથમાં તરવાર લઈ તે જાય છે અગ્નિ ગધ ત્યાંતો સામે નગ્ન રૂપે છેલજરાર અને મુમનાને જોઈ ઉભી રહી વીચાર કર્યો બન્ને અવગતીયા થયા લાગે છે (લોકો કહે છે જે માણસો આપઘાત કરી અને અચાનકથી મરણ પામે તે માણસો અવગતીયા થાય છે તે વાત આજે મારા જોવામાં આવી) પોતે ખમચાણી એક ડગલું આગળ વધી શકી નહીં અને શરીર કંપના લાગ્યું નગ્ન જોડું નજીક આવ્યું એટલે બીજી બોલી. કાણ બંધુ

છેલજરાર ! હા ખૂબેન બીખી, અમે નગ્ન છીએ માટે પહેરવાનું આપો. બીખી તલવાર નીચે મુઠી એ હાથ જોડી કહે બંધુ અહીં ઉભા રહો, હું માતૃશ્રીના મકાનેથી વજ્ર લાવું એમ કહી તરત છેલજરારની માનું મકાન પાસે હતું તે ઉધડાવી વધામણી આપી કપડાં લાવી પહેરાવી માતૃશ્રીના મકાને લાવી છેલ માતૃશ્રીને પગે લાગ્યો. માતૃશ્રી બેટી પડી હર્ષના આંસુ આવ્યા.

ઠેળાસિંહ રોન મારવા નીકળ્યા છે અને પોતે એવો વીચાર કર્યો છે કે દી ઉગતાં બાઇનું ંહેર જરૂર લેવું આવા વીચારમા ઉદાસી ચહેરે માતૃશ્રીના મકાન આગળ આવ્યા ત્યાં ગડગડ સાંભળી સાદ પાડ્યો બીખીએ આવી મકાન ઉધાડી છેલજરારની વધામણી આપી ઠેળો હાથ જોડી બોલ્યો બંધુ માયાવી કે ખરું સ્વરૂપ ? છેલજરાર ખતેલી હકીકત કહી સંભળાવી ઠેળાએ કહ્યું બાઇ તમે તથા માતૃશ્રી એકાંત મહેલે જાઓ અને હું લગ્નની તમામ ગોઠવણ કરું છું આદ્ય હસ્તક લગ્ન વીધીથી સતિ મુમનાનું પાણી મહણ કરો એવી મારી મરજી છે.

છેલજરાર—બહે તમારી મરજી છે તો હું ના કહેતો નથી પણ એક દીવસમાં તમામ સામગ્રી ભેળી થઇ શકશે નહીં.

ઠેળાસિંહ—હે બંધુ એક દીવસમાં નહીં પણ એક કલાકમાં તમામ ગોઠવણ કરીશ એમ કહી ત્યાંથી નીકળી દરેક માણસોને મળી ત્યાં આગળ જે જે ગોઠવણ કરવાની હતી તેનો બદોબસ્ત કર્યો. આખા નગરમાં ઝાંડી પીટાવી નગરજનો છેલજરાર અને સતિ મુમનાનાં દર્શન કરવા ટોળે ટોળાં આવવા લાગ્યાં. ઠેળો મામાને

મહેલે જઇ મામાને કહ્યું હે બુદ્ધ મામા ! મારા બાપ છેલ્લજરાર
પરણે છે માટે મોસાળું લઇને પધારો.

રાજા અગમારીચી—હજી તારી મસ્કરી અને વાચાળ શક્તિ ન મર્યા.

ઠેમાસિંહ—મામા મારો બાપ છેલ્લજરાર અને સતિ મુમનાને
શંકર પારવતીએ સજવન કર્યા છે એકાંત મહેલમાં લગ્ન થાય છે.
હું જીવું બોલતો નથી નહીં આવો તો પરતાશો (સજવન થયાં તે
હકીકત કહી સંભળાવી).

ઠેમો ત્યાંથી વીદાય થયો અહીં તમામ સામગ્રી તૈયાર થઇ મર્યા,
ગેર મહારાજ આવ્યા સારા સારા ગ્રહસ્થો ભેગા થયાં. મુમમારીચી
રાજા મોસાળું લઇને આવ્યા. જોશીએ હસ્ત મેળાપ કરાવી મોંઘરા-
માં બેસાડ્યા.

કસ્તુરાંનું ખુન.

પતિને મારવા જતાં પોતાનું ખુન.

અરેરે દાસી ગઇ, નાની બહેન વેરણ થઇ, મારી કપટ ક્રિયા હવે ઉધાડી પાડશે, શંકર પારવતીને મારી દયા આવે ખેર વીચાર કરતાં પરણી ઉતરશે. પોતે પુરુષનો પોશાક પહેરી અરખી ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ કમરે તલવાર લટકાવી છુપા વેષે છેલજરાર પરણે છે ત્યાં આવી પહોંચી (વાંચનાર ગૃહસ્થો વીચાર કરો, એક શુરવીર માણસની આવી હીંમત ચાલે નહીં તેવી હીંમત આ કસ્તુરાંએ કરી, છેલજરાર અને સતિ મુમનાના હસ્ત મેળાપમાં હજારો માણસોની મેદનીમાં, છેલજરારનું માથું કાપવા આવી છે. ઘોડાએ ખુખારો કર્યો બીખી દાસીએ પાછું વાળી જોયું તરત ઝોળખી ઠેળાને કહ્યું ઠેળાબાઇ આ મેમાન ઘોડાપર ચઢીને આવ્યો છે તેમને એકાતમાં લઇ જઇ ઉતારો આપો આ મેમાનથી બંધુ છેલજરારને દુખ ઘણું ભોગવવું પડ્યું છે. માટે અહિંથી લઇ જાઓ નહીં તો કંઈક વિધન કરશે ઠેળો તરત સભામાંથી ઉઠી ઘોડાની લગામ ઝાલી ઉઠો રાખ્યો. કસ્તુરાં નાંચે ઊતરી ઘોડાને બાંધ્યો પછી ઠેળાએ પુછ્યું આપ કયા કંદેને વાલેહો ? એ ૧ આપકા નામક.

મેમાન—મેં દીલ્હીકા રહેને વાલ્લા હું મેરા નામ કસ્તુરમલ્લ હે.

ઠેળાસીંહ—ધધર આનેકા સચખ ?

મેમાન—છેલજરારકી સાદી હોતી હે સો તેખનેકે વાસ્તે આયા હું.

ટેબાસીંહ--આપકી બોલીમાં મેરેકુ બેદ માલુમ પડતા હે.

મેમાન--બેદ રખનેકી જરૂર નહિ હે. આપકી મરજી હોવે તો હમ ચલા જાવે.

ટેબાસીંહે તરત કાંઈ પકડીને કહ્યું આપ મરદ નહિ. સચ બલો એસા કપટ કરકે ઇધર આનેકી કયા જરૂર હે ?

મેમાન--મેં કસમ ખાકે કહેતા હું ઝૂટ બોલનેકી જરૂર નહી હે મગર આપકુ વહેમ લગતા હો તો તપાસ કરલો.

ટેબાને વધારે શક પડતો ગયો તેમ કરતુરાં ગમરાતી ગઈ તરત ટેબાએ માથાની પાછડી ઊપાડી તો પાંચી પાટેલી સેથો પુરેલો. વાળનો અંબોડો ગુંથેલો અને ફક્ત ટેબાએ એકજ વખત જોયેલી છતાં એકદમ બોલી ઉઠ્યો કોણ ! બાબી કરતુરાં વાહ સુંચસીંહની કુંવરી તમને ધન્ય છે ! વેષ-ખરોખર બજાવ્યો ટેબાય છે. મુમનાનું લાકડે માકડુ વળગારનાર તમેજ હશે એમ ખાત્રી થાય છે. તુંજ મારા બંધુને કપટમાં નાંખી અંત લાવી હતી. હે કુલટા કરતુરાં હવે પરમાત્માનું રમરણ કરી લે મારા હાથે ત્હારું મોત લખેલું છે.

કરતુરાં-- દીવરજી તમારા બંધુને આઠેક દીવસથી મેં જોયા નહોતા ને ત્યાર પછી મરણની વાત સાંભળી અને પાછા સજીવન થયાં એટલે તેમના મુખાર્વાદનાં દર્શન કરવાની ઉત્કંઠાથી આ પુરૂષ વેશ લેવો પડ્યો છે. તમે જે હકીકતો કહી તેમાંનું કાંઇપણ મેં ક્યું નથી છતાં તમે આરોપ મુકી શા માટે સીંહત્યા થ્યો છો.

ટેબાસીંહ--વાહ ! મારાં ઉપર પ્રિતી ધરાવનાર તમને મેં જોઇ લીધાં રાજરીત પ્રમાણે દાસી સાથે આવતાં તમને શરમ

આવતી હશે માટેજ તમે પુરૂષના વેશમાં આવ્યા હશો. શાખાશ છે તમને અને તમારા ક્ષત્રીવદને ! તમારી કપટભાજી મારી સામે પાથરી શકાશે નહિ ને તમારા જેવી દુરાચરણીને તો આ શક્તિથી પુરૂષી ઉપરનો ભાર ઓછો કરવામાંજ હું સત્ય માનું છું, તરત તરવારથી માથું ઉડાવી દીધું ને ત્યાં ખાડો ખોદી જમીનમાં દાટી લગન મંડપમાં આવ્યો.

દાસી બીખી--ભાઈરે ઠેગા મારા સાંભળો.

તમે શું કરી આવ્યા કામજો;

મહેમાનનો ઉતારો ક્યાં કર્યો,

રાખજો બરોબર ધ્યાનજો.

ઠેગાસિંહ--છાની રહે દાસી બીખલી,

કરતી હેરતી હોય તે કરને કામજો;

આવ્યા મુસાફર આ સમે,

તેમને ઉતાર્યા જમપુરી માંયજો.

દાસીબીખી--અધટીત કામ તમે કર્યું,

ન કર્યો કાંઈ વીચારજો;

ક્ષત્રી તમે આ સમે,

કેમ લીધી સ્ત્રી હત્યાયજો.

છેલજરાર--શાખાશ ભાઈ તમે સાફ કર્યું,

મને થયો હર્ષ અપારજો;

વચન બંધન થયો હતો,
તેથી બન્યો લાચારજો.

બીખી નહોતી માનતી,
ન આપ્યું પાછું વચનજો;

તેથી ફાવી અતી ધણી,
કાઢવા મારું નીકંદનજો.

શાખાશ બંધુ તુજને,
તુજ ઉપર કર્યો ઉપકારજો;

શું ધનામ દઉં તુંજને,
તે ઉત્તમ કર્યો વીચારજો;

બહેન બીખી અત્યાર સુધી તું હર્ષમાં હતી અને એકાએક
ઉદાસી કેમ બની અને શા વીચારમાં પડી છું ?

બીખી--ભાઈ મને અતિ હર્ષ છે.
નથી કાંય વીચારજો,

સોજતમાં બાધ માહરી,
ગમ્મ કરતુરાં નારજો.

હતી પાપી તે ધણી,
કુડાં કૃત્મ કરનારજો.

તેથી દીલગીરી મુજને,
મુજ સાથે રહેનારજો.

છેલજરાર—શાખાશ બીખી તુજને,
 ઉતમ તારા વીચારજે;
 દલકી જત છે તાહરી,
 પશુ ખાનદાનીનો નહિ પારજે.

છેલજરાર અને સતિ મુમના પરણી ઉઠ્યા પ્રજાજનોએ હર્ષની
 દેવતીથી વધાવિ લીધા મામા મામીને પગે લાગી આસીસ માગી.

જોડું સાથે—અમે બાળક આપના.
 સતિ મુમના છેલજરાર જો,
 અશિશ આપો રદ્યથી,
 મુખી રાખે કીરતાર જો.
 હજુ સુધી બુદ્યાં નથી,
 કદાચ બુદ્યા અમે જો,
 માશી આપો આ સમે,
 રહિયે કુશળ ક્ષેમજો.

બાટ આમણો ગરીબ ગરબાને છેલે દાન આપી સર્વને ખુસી કર્યા.

છેલજરારે કાગળ લખી પોતાના સાસરે કીલ્લેગઢ સાંઢણી સાથે
 બેપીએ મોકલ્યો.

રાજા ઝગમારીચીએ બીજે દીવસે મોટા દરબાર ભર્યો તેમાં
 છેલજરાર નીચમ પ્રમાણે સોળહજાર સામંતો સહિત આવિ ત્રણ સહમે
 ભરી પોતાની જગાએ બેઠો. રાજા ઝગમારીચીએ વરખાશન ખાનાર
 જ્ઞેશીએને ઉભા કરીને પુછ્યું અને બાણેજને માર્યાનું પ્રાયચીત લાગ્યું
 છે તે કેવી રીતે નિવારણ થાય તે તમે શાસ્ત્ર તપાસીને કહો.

જેશીઓ—મહારાજાધિરાજ એ પ્રાયછીત ક્રોધ રીતે નીવારણ થઇ શકતું નથી; માણેજની હત્યા સાત અવતાર સુધી ભોગવવિ પડે છે પણ અમે બ્રહ્મ વચનોથી કઇએ છીએ કે તમારી વધ અવસ્થા થઇ છે હવે પુત્રની આશા નથી તો તમે છેલ્લજારને રાજ્યાભિષેક કરાવી રાણીઓ સહિત વનમાં જઇ તપ કરી બાકીનું આયુષ્ય પુર્ણ કરો તો પ્રાયચીતનો કંઇક ભાગ ઓછો થાય.

રાજા મૃગમારીચી—રાજ્યાભિષેકનું મહર્ત્ આપો.

જેશીઓ—આજથી આઠમે અખાત્રીજ આવે છે તો ચંદને પહેરે રાજ્યાભિષેક થાય તો સાર કારણ કે તે દીવસ ચોખ્ખો છે; રાજ્યનો ઉદય થાય રાજ્ય કરનાર અને પ્રજા તે બંને સુખી થાય અને આપની સદગતી થાય એવો જોગ છે.

મૃગમારીચીએ તે દીવસ નકી કરી દરબાર બરખાસ્ત કર્યો અને રાજ્યાભિષેકની રચનાઓ થવા લાગી કિલ્લેગઢથી સુર્યસીંહ કુટુંબ સહિત આવી છેલ્લજાર અને સતી મુમનાને મળ્યા મુમનાએ તમામ કરતુરાંના કાવત્રાંની હકિકત કહી સંભળાવી એક તરફ હર્ષ અને બીજી તરફ સોક થયો પણ પોતાનું બાળક નીચ કૃત્ય કરી માતા પીતાને એજ લગાડે તેના કરતા મરણ પામે તે ઉત્તમ છે. અખાત્રીજના દિવસે શુભ ઘડી અને લાભ ચોષડિયામાં રાજા મૃગમારીચીએ રાજ્ય તિલક કરી છેલ્લજારને રાજ્યાભીષેક કર્યો. બંદીજનોને છુટા કર્યા રાજ્યવ્યસ્થાની યોગ્ય સલાહ આપી રાણી સહિત વનમાં જઇ તપ કરી દેહનો ત્યાગ કર્યો.

સુર્યસીંહ રાજાએ મુમનાને કરીયાવર આપી રજા માગી પોતાની રાજધાની કીલ્લેગઢ આંબા.

દાસી બીખીને ઇનામમાં પાંચ ગામ આપ્યા.

તેક ન્યાયી અને અદલ ઇન્સાફથી રાજ ચલાવવા માંડ્યું
ઘોર, છુટારા, ઠગારા ફારસીયા. ફેલખોરોને શોધી શોધી પોતાના
રાજમાયી નાશ કરવા માડ્યાં અને રામરાજ માફક પ્રજા પાળવા માંડી
શુરવીરના કુંવર શુરવીર પાઠે છે છેલજરાર અને સતી મુમના ઇન્દ્રના
જોવો વૈભવ ભોગવે છે તેને રત્નસીંહ નામે એક કુંવર થયો તેના
પ્રાકૃમ આગળ ઉપર વાંચનાર ગ્રહસ્થને માટે રજુ કરવામાં આવશે.

સર્વોપયોગી પુસ્તકો.

પુરાણ:—	કિંમત રૂ. આ. પૈ.
શ્રીમદ્ ભાગવત-ગુજરાતી ભાષાન્તર	૨—૮—૦
વાલ્મીકિ અદ્ભુત રામાયણ. ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦—૮—૦
સમશતી (ચંડીપાઠ) મૂળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૧૦-૦
એકાદશી મહાત્મ્ય ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૪-૦
ભાગવત દરમરકંધ (પ્રેમસાગર) ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧-૦-૦
પુરાણ પદ્યઅંધ:—	
કૃષ્ણચરિત્ર, ગોકુલલીલા, મથુરાલીલા, અને દ્વારકાલીલા	૧—૮—૦
રામાયણ ગિરિધર કૃત મોટા અક્ષરતું	૨-૮-૦
મહાભારત વ્યાસ વલ્લભરામ સુરજરામ કૃત	૩-૮-૦
શિવપુરાણ દુર્ગાશંકર કૃત	૧-૮-૦
વેદાન્ત:—	
મથુરત્તમાલા મુળ સહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧-૦-૦
ભગવદ્ગીતા ,, ,, ,,	૦-૮-૦
પંચરત્નગીતા ,, ,, ,,	૧-૦-૦
શિવગીતા ,, ,, ,,	૦-૮-૦
પુરુષર્ક્તવ્ય અથવા મોક્ષમાર્ગ ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૧૦-૦
યોગવાસિષ્ઠ વૈરાગ્ય અને મુમુક્ષુ પ્રકરણ ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧-૦-૦
સ્વાધ્યાય અથવા આર્યવિદ્યાક્રમ, વિચાર અને પરિક્ષા	૧-૦-૦
યોગનાં:—	
સાતાંજલ યોગદર્શન મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૧૨-૦
રાજયોગ (સ્વામી વિવેકાનંદ કૃત)	૦-૧૨-૦

ધર્મયોગ (, ,)	૦-૧૦-૦
અંગ્રેજ યોગજ્ઞાન (મેસમેરીઝમ)	૦-૨-૦
સ્વસ્વરોહ્ય (શિવ પાર્વતિ સંવાદ)મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૮-૦
નિતિ--	
ચાણાક્ય રાજનીતિ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૬-૦
નીતિ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૬-૦
વીવેક વિલાસ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૨-૦-૦
ભક્તમાલા પ્રસંગ (નાભાજીકૃત ભક્તમાળા) ગુજરાતી	૦-૮-૦
અર્વાચીન આર્યો અને તેમના આચાર વિચાર	૦-૬-૦
વૈષ્ણવ--	
ખસો આવન વૈષ્ણવની વાર્તાઓ	૧-૮-૦
ચોર્યાશી વૈષ્ણવની વાર્તાઓ	૦-૮-૦
નિત્ય નિયમ વરસોત્સવનાં કિર્તન	૧-૦-૦
વૈદ્યક--	
યોગ ચિન્તામણિ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧-૮-૦
અમૃતસાગર પ્રતાપસાગર , ,	૨-૮-૦
નાડીજ્ઞાન તરંગિણિ તથા અનુપાનતરંગિણિ , ,	૧-૦-૦
નપુષ્કાનંદમંદાર અથવા કામકુટુહલ , ,	૦-૮-૦
” ” ભાગ ૨ જો , ,	૦-૮-૦
આયુર્વેદ સુધાકર , ,	૧-૦-૦

તમામ જાતનાં પુસ્તકો ઠીકાયત ભાવે વેચનાર.
બુકસેલર મંગલદાસ જોઈતારામ.
 રીચીરોડ—અમદાવાદ.

બુકસેલર મંગળદાસ જોષિતારામના પુસ્તકાલય

પોતાનાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકોનું

સુચીપત્ર.

સંતસમાજ બજનાવળી	૧-
ચંપા હાથી રસીક વાર્તા	૦-
જસમા મોટી	૦-
હોથલ પદમણી	૦-
કાનો કુંભાર (સતી પારવતી)	૦-૮-૦
છેલ જરાર	૦-૧૨-૦
ચતુર સુદર ચક્રિદ બામ	૦-૧૨-૦
બોલતો પલંગ	૧-૦-૦
પારસમણી બજન	૦-૮-૦
જ્ઞાનમાળા	૦-
શ્રી ચરીત્ર	૦-૧
ધીરબલ	૦-
બજન બંડાર	૦-૧
સદેવંત શાવળાંખા	૦-
બરથરી નાટક	૮-

એ સીવાય તથામ જાતનાં પુસ્તકો છપાતી કીશાયત બાવે વેચ

બુકસેલર મંગળદાસ જોષિતારામ શાહ

રીચીરોડ-અમદાવાદ.

